TÜBA-AR 28/2021

YENİ ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA ESKİ SMYRNA ARKAİK DÖNEM SİVİL MİMARİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF OLD SMYRNA ARCHAIC PERIOD CIVIL ARCHITECTURE IN THE LIGHT OF NEW RESEARCHES

Makale Bilgisi | **Article Info**

Başvuru: 23 Mart 2021 | Received: March 23, 2021
Hakem Değerlendirmesi: 02 Nisan 2021 | Peer Review: April 02, 2021
Kabul: 10 Ağustos 2021 | Accepted: August 10, 2021

DOI : 10.22520/tubaar2021.28.010

Bora ERTÜZÜN**

ÖZET

Eski Smyrna'da 1948-51 yıllarında, 1970li ve 1980li yıllarda Arkaik Dönem tabakalarına ilişkin araştırmalar yürütülmüştür. Bu araştırmalar sonucunda kamu ve savunma yapılarının yanında, özellikle sivil yerleşime ilişkin tabakalardan çok sayıda veri elde edilmiştir. Bu çalışma, 1948-51 yıllarında Türk-İngiliz ortaklığı ve 1966-93 yıllarında Ekrem Akurgal başkanlığında yürütülen araştırmalar neticesinde ele geçen Arkaik Dönem sivil mimari örneklerinin derlenmesini ve tekrar yorumlanmasını amaçlamaktadır. Araştırmaların yürütüldüğü alanlardan H açması ve çevresi bir bütünlük içinde ele alınabilecek sivil mimari örneklerine sahiptir. Çalışma kapsamında, bu alanlarda korunabilmiş mimari buluntular belgelenmiş, bazı yapılarda sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiş, alanın planı tekrar çıkarılmış, kazı defterleri ve depolarda muhafaza edilen buluntularla yapılar yeniden ele alınmıştır.

MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Ege Havzası'nda başlayan siyasal, ekonomik ve sosyal değişimin etkileri kentlerdeki sivil mimari örneklere de yansımıştır. MÖ 7. yüzyılın ortasına doğru pek çok merkezde tek odadan oluşan basit yapılar yerlerini çok odalı taksim mekânlı/avlulu yapılara bırakmıştır. Eski Smyrna'da ilk kez MÖ 10. yüzyılın sonu-9. yüzyılın başında görülmeye başlayan Erken Demir Çağı mimarisi ise MÖ 8. yüzyılın sonuna kadar az sayıda örnekle temsil edilmektedir. MÖ 8. yüzyılın sonunda kentte ele geçen sivil mimari örneklerinin artmasıyla beraber Eski Smyrna'da sivil yerleşimin gelişimi hakkında daha net veriler elde edilmeye başlanmıştır. Ege Havzası'nda görülen sivil mimari gelişimi kentte kendisini ancak MÖ 7. yüzyılın sonu-6. yüzyılın başında göstermiştir. Havzadaki diğer yerleşimlerde görülen her yapı tipini barındıran Eski Smyrna'da yerleşimin gelişimi, çağdaşı merkezlerde görülen değişimle aynı doğrultuda ilerlemesine rağmen, MÖ 6. yüzyılda kullanılmaya devam eden eğrisel planlı yapısıyla onlardan farklı bir özellik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Smyrna, Arkaik, Sivil, Mimari, Yerleşim, Konut.

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Programına sunulan ve 2017 yılında kabul edilen "Eski Smyrna (Bayraklı) Arkaik Dönem Sivil Mimarisi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Konu hakkında çalışmalar yürütmeme izin veren Bayraklı Ören Yeri Kazısı Başkanı Prof. Dr. Cumhur Tanrıver'e, çalışma süresince danışmanlığımı üstlenen Doç. Dr. Duygu Sevil Akar-Tanrıver'e ve yayına hazırlık süresince yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Yaşar E. Ersoy'a teşekkürlerimi sunarım.

** Araş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Manisa-TÜRKİYE.
e-posta: boraertuzun@gmail.com ORCID: 0000-0003-4854-3752

The contents of this system and all articles published in Journal of TÜBA-AR are licenced under the "Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0".

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

ABSTRACT

In Old Smyrna, researches were carried out on the Archaic Period layers between the years 1948-51, in the 1970s and 1980s. As a result of these researches, a lot of data was obtained from the layers related to the settlement, in addition to the public and defense structures. This study aims to compile and reinterpret the civil architectural remains of Archaic Period obtained as a result of the studies carried out under the leadership of the Anglo-Turkish team in 1948-51 and Ekrem Akurgal in 1966-93. Trench H and its surroundings, which are among the areas in which the researches are conducted, have examples of civil architecture that can be handled in unity. Within the scope of the study, architectural finds that were preserved in these areas were documented, excavations were carried out in some buildings, the plan of the area was reconstructed, the buildings were reconsidered with the excavation notes and the finds kept in warehouses.

The effects of political, economic and social change that started in the Aegean Basin with the second half of the 8th century BC were reflected in the civil architectural examples in the cities. Towards the middle of the 7th century BC, simple structures consisting of one room in many centers left their places to multi-roomed division/courtyard structures. Early Iron Age architecture, which began to appear in Old Smyrna for the first time in the late 10th century - early 9th century, is represented by a few examples until the end of the 8th century BC. With the increase of the examples of civil architecture found in the city with the end of the 8th century BC, more clear data about the development of the civil settlement started to be obtained in Old Smyrna. Civil architectural development in the Aegean Basin showed itself in the city only at the end of the 7th century-the beginning of the 6th century BC. Although the development of the settlement in Old Smyrna, which includes every type of structure seen in other settlements in the basin, progresses in line with the change seen in its contemporary centers, it shows a distinctive feature with its curvilinear structure that continued to be used in the 6th century BC.

Keywords: Smyrna, Archaic, Civil, Architecture, Settlement, House.

GİRİŞ

Eski Smyrna'da 1948 yılından itibaren aralıklarla sistemli kazılara devam edilmektedir[1]. Bu süre boyunca kentin surları içinde ve dışında olmak üzere farklı alanlarda Arkaik Dönem'e ait tabakalara ulaşılmıştır. Bu alanlardan H, R, C açmaları (Foto. 1-2; Şek. 2) ve MÖ 7. yüzyıl suru boyunca uzanan sondajlar 1948-51 yıllarında kazılmıştır[2]. 1966 yılından sonra projeyi E. Akurgal üstlenmiş ve farklı alanlarda Arkaik Dönem tabakaları araştırılmaya devam edilmiştir. Bu çalışmada 1948-51 yılları ve 1966-1993 yıllarında kent surları içerisinde ortaya çıkarılan Arkaik Dönem sivil mimari örnekleri güncel verilerle tekrar ele alınmıştır. Çalışma süresince 1948 yılından günümüze kadar yürütülen araştırmalara ait korunabilen raporlar, planlar ve fotoğraflar kullanılmış, 2016 yılında alanın güncel planı yeniden hazırlanmış, 2017 ve 2018 yıllarında mevcut yapıların bazılarında sondaj çalışmaları yürütülmüştür[3]. Yapılar, kazı raporları, depolarda tespit edilen buluntular, sondaj çalışmalarından elde edilen sonuçlar ve Akurgal'ın çalışmaları sonucunda elde ettiği yerleşim evreleri gözetilerek yeniden yorumlanmıştır.

Eski Smyrna'nın iskânına dair ilk izler MÖ 3. binyılın başına kadar gitmektedir. 1948-51 yıllarında, kentin batısında yer alan E açmasında yürütülen çalışmalarda ulaşılan en alttaki iki yapı katında Troya I ve Troya II seramik örnekleri tespit edilmiştir. Burada Erken Tunç Çağı'nı temsil eden mimari örnekleri taş temeller üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiş yapılar oluşturur[4]. 2017 yılında, E açmasının bulunduğu noktada "Batı Açması" olarak adlandırılan yeni bir alan kazılmaya başlanmış ve ele geçen Erken Tunç Çağı III seramikleri ile kentin MÖ 3. binyıl içindeki varlığı netleşmeye başlamıştır[5]. MÖ 2. binyıla ait ilk veriler ise 1948-51 yıllarında, A ve B açmalarından elde edilmiştir[6]. Bayne, B açmasında elde edilen verilerden yola çıkarak, en alttaki 3 yapı katı Erken Tunç Çağı olmak üzere, 14 yapı katı tespit etmiştir[7]. 1968 yılında, H açmasında da MÖ 2. binyıl tabakaları araştırılmaya başlanmış ancak günümüzde de devam eden çalışmalar henüz sonuçlandırılmamıştır[8]. 2018 yılıyla beraber, Batı Açması'nda yürütülen çalışmalarda MÖ erken 2. binyıl yapı katlarına ulaşılmıştır. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bu yapı katında taş temeller üzerine kerpiçle örülmüş duvarlara sahip dörtgen planlı yapılar ele geçmiştir[9]. Böylece kentte MÖ 3. binyılla başlayan Tunç Çağı tabaklarının varlığı gün geçtikçe netleşmektedir[10].

Akurgal, Eski Smyrna'da Demir Çağı tabakalarını MÖ 1050-1000 arasına tarihlemiş olduğu yerleşim ile başlatır. Gri seramiklerle tarihlemiş olduğu yerleşimi "Aiol yerleşimi" olarak tanımlayan Akurgal, Eski Smyrna'nın bu dönemde Aioller tarafından ilk kez iskân edildiğini aktarır[11]. Bu kısa süreli yerleşimde zayıf da olsa mimari izler tespit edilebilmiştir. Akurgal, ilgili planında LVI ve LV mekânlarından oluşan dörtgen planlı bir yapı tespit edildiğini aktarmıştır[12]. Bu yerleşimi takiben, Protogeometrik Dönem'e ait ilk izler MÖ 10. yüzyılın ilk yarısında karşımıza çıkmaktadır[13]. Bu döneme ait olan en önemli mimari veriyi ise MÖ 925-900 arasına tarihlenen, zayıf taş temeller üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiş eğrisel planlı bir yapı (oval ev) sağlamaktadır[14]. Erken ve Orta Geometrik Dönem yerleşimlerine ilişkin bilgilerimiz ise daha nettir. Bu dönemde kenti çevreleyen kerpiçten bir savunma duvarının yanında, bu duvara dayanmış sivil yapıların da varlığı tespit edilebilmiştir[15]. Taş temellere

---

1 Kentte ilk sistemli kazılar, 1948-1951 yıllarında İngiliz-Türk ortaklığı ile J. M. Cook ve E. Akurgal tarafından yürütülmüştür. İlk kazı döneminin ardından çalışmalar 1966 yılından 1993 yılına kadar E. Akurgal başkanlığında gerçekleştirilmiştir. 1993 yılında M. Akurgal tarafından devralınan kazı çalışmaları 2014 yılından günümüze değin Cumhur Tanrıver tarafından yürütülmektedir. Güncel araştırmalar için bk. Tanrıver – Akat-Özenir – Tanrıver – Erdem-Otman - Erdoğan 2017. 1948 yılı öncesi araştırmalar için bk. Miltner - Miltner 1932; Akurgal 1945: 15-33; Akar-Tanrıver 2017a.

2 1948-51 yıllarında yürütülen çalışmalarla ilgili plan için bk. Şek. 2. H, R ve C açmaları için bk. Akurgal 1997: 14-49. Arkaik sur boyunca açılmış olan sondajlar için bk. Nicholls 1958/1959a: 39-94; Akurgal 1999: 33-48; Akurgal 2012: 127-146.

3 Kazı arşivinde bulunan raporların ve planların sayısı oldukça azdır. Kazılar sırasında ortaya çıkan buluntuların ancak bir kısmının kayıtlarına ulaşılabilmiştir. Birçoğuna ise dönemin mevcut kayıt ve saklama koşullarından dolayı erişilememiştir. Daha önce kazısı tamamlanmış yapıları anlayabilmek adına geniş çaplı kazı faaliyetleri yürütme imkânı ise bulunmamaktadır. Geçmiş kazı dönemlerinde çoğu yapıda çalışmalar taban seviyesinin altında, yapıları sağlıklı bir biçimde tarihleyebilmemize engel olacak kadar derin seviyelerde sonlandırılmıştır. Bu sebeple yapılarda yürütülen çalışmalarda her zaman net sonuçlar elde edilememiştir.

4 Akurgal 1950: 4; Cook 1958/1959: 9; Erdem - Tanrıver 2016: 2.

5 Erdem – Gürgen – Ongar 2019: 41.

6 Akurgal 1950: 4-7.

7 Bayne 2000: 62; Erdem - Tanrıver 2016: 2.

8 Akurgal 1997: 14; Erdem - Tanrıver 2016: 1-9; Erdem 2017: 417-426.

9 Erdem – Gürgen – Ongar 2019: 40-41.

10 Akurgal 1993: 45; Erdem - Tanrıver 2016; Erdem 2017.

11 Akurgal 1997: 14.

12 Akurgal 1997: 22, Şek. 3. Lemos ve Mazarakis-Ainian söz konusu kalıntıların eğrisel planlı bir yapıya ait olduğu görüşündedir (Mazarakis-Ainian 1997: 99, Fig. 405; Lemos 2002: 148).

13 Akurgal 1997: 15-19. Protogeometrik Dönem'e ait buluntulardan bir oinokhoe (Akurgal 1997: Şek. 6a-b, Lev. 7a-c) Cook tarafından MÖ erken 10. yüzyıla tarihlenmiştir (Cook 1958/1959: 10). Cook, ele geçen diğer Protogeometrik Dönem buluntularının da MÖ 10. yüzyıldan daha erken olmadığını aktarmıştır (Cook 1952: 104).

14 Akurgal 1997: 16-17.

15 Sur hakkında detaylı bilgi için bk. Akurgal 1997: 27; Nicholls 1958/1959a: 122-124; Cook 1958/1959: 13; Cevizoğlu 2019: 27-38.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

Fotoğraf. 1 Arkaik Dönem yerleşiminin kent içindeki konumu (Kazı Arşivi). / *The location of the Archaic Period settlement in the city.*

Fotoğraf. 2 H açması ve çevresi (Kazı Arşivi). / *Trench H and its surroundings.*

sahip dörtgen planlı bu yapılar Akurgal'a göre MÖ 9. yüzyıldan MÖ 8. yüzyılın sonuna kadar onarılarak kullanılmışlardır[16]. Yapılan çalışmalara rağmen, Geç Geometrik Dönem'in sonuna kadar araştırmaların sürdürüldüğü tek sektör olan H açmasında sivil yerleşime ait detaylı bilgiler elde etmek mümkün olmamıştır.

Ege Havzası konut mimarlığında MÖ 8. yüzyılın ortasına kadar iki plan tipi görülür. Bunlar çoğu zaman tek mekândan ya da birbiri ardına sıralanmış iki mekândan oluşan, bir ya da iki kenarında apsis bulunan eğrisel planlı yapılar veya dörtgen planlı yapılardır[17]. Bu iki plan tipinin tercih edilme sebepleri ise yerleşimlere göre farklılık göstermektedir. Bu sebeplerden en önemlisi şüphesiz ki kentte tercih edilen yerleşim modelidir[18]. MÖ 7. yüzyılla beraber, Vroulia[19] örneği gibi ilk düzenli kentler ortaya çıkana kadar iki tip yerleşim modeli görülmektedir. Bunlardan biri Khios Adası'nda bulunan Emporio[20] örneğinde olduğu gibi müstakil planlı yerleşim modeli, diğeri ise Andros Adası'nda bulunan Zagora[21] örneğinde görüldüğü gibi küme planlı yerleşim modelidir[22]. Müstakil planlı yerleşim modeli yapıların birbirleriyle mesafe içinde inşa edilmesiyle, birbirlerine

[16] Akurgal 1997: 22-27.

[17] Lang 2005: 14; Westgate 2007: 231; Westgate 2015: 52; Mazarakis-Ainian 2001: 139. Erken Demir Çağı'nda Ege Havzası'ndaki mimari gelişim için bk. Drerup 1969; Fagerström 1988; Lang 1996; Mazarakis-Ainian 1997.

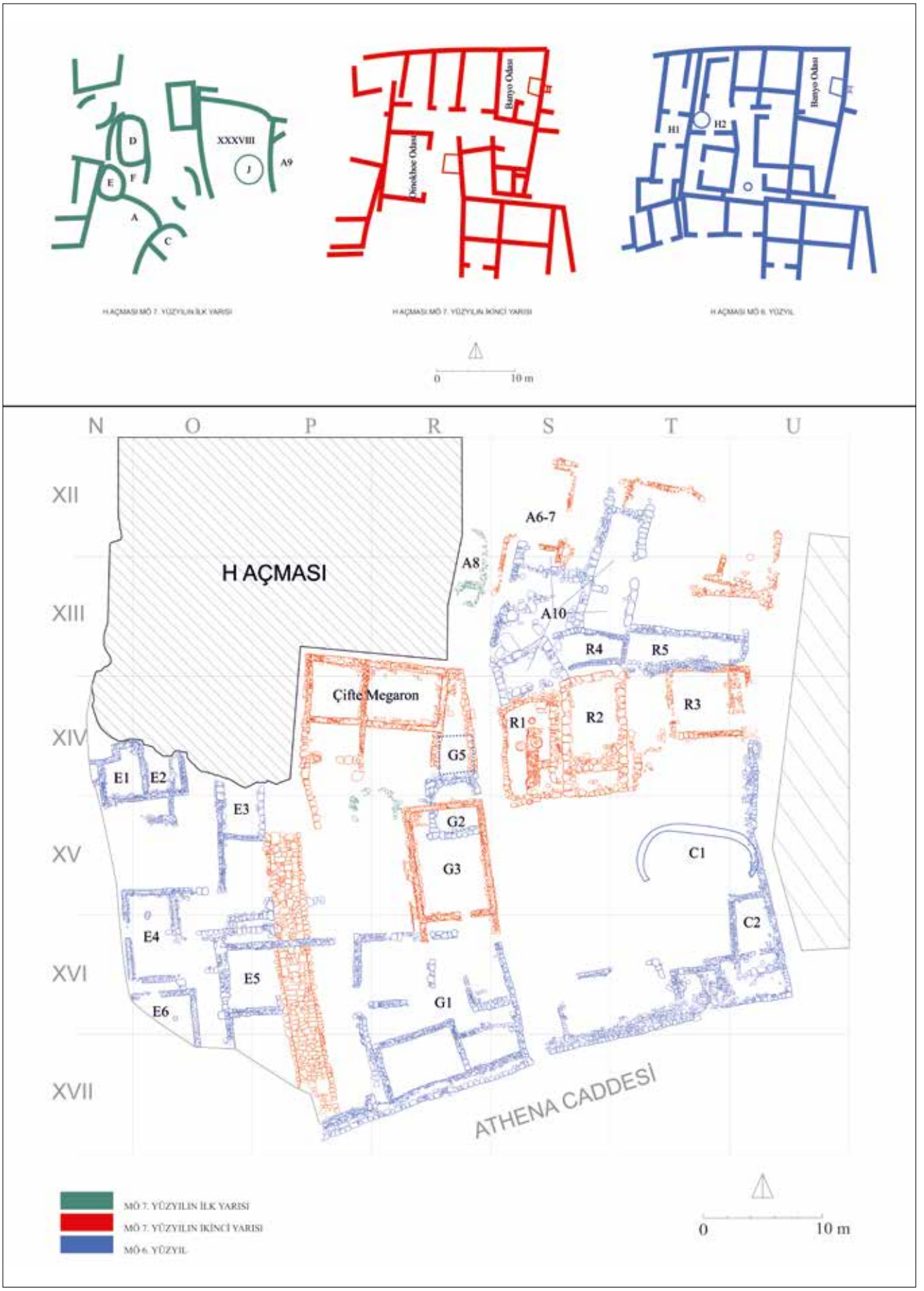
[18] Bu tercihte, yerleşim modelinin dışında kültürel faktörler de rol oynayabileceği gibi, yapıların inşasında kullanılan malzemelere ulaşılabilirlik de önemlidir. Keresteye ulaşımın daha kolay olduğu Kıta Yunanistan coğrafyasında eğrisel planlı yapılar görülürken, yapı inşasında kullanılacak taşın ulaşılabilir olduğu Girit ve Kyklad Adaları'nda dörtgen planlı yapılar tercih edilmişlerdir (Mazarakis-Ainian 2001: 143; Nevett 2010: 25).

[19] Kinch 1914.

[20] Boardman 1967.

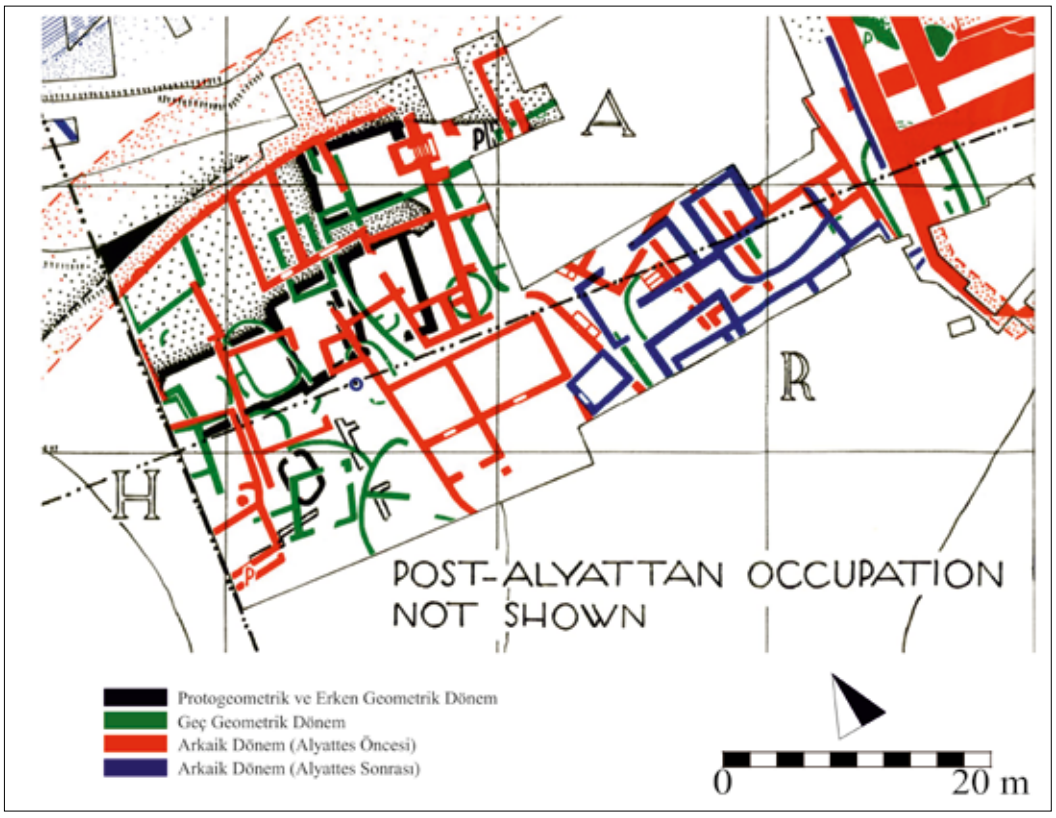
[21] Coucouzeli 2007.

[22] Lang 2007: 183.

Şekil. 1 Arkaik Dönem'de H açması ve çevresi (H açması Akurgal'a ait planlar temel alınarak düzenlenmiştir. Akurgal 1997, Şek.15, 19, 30). / *Trench H and its surroundings in Archaic Period.*

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

Şekil. 2 1948-51 yıllarında H açması ve çevresi (Nicholls 1958/1959b). / *Trench H and its surroundings in 1948-51.*

bitişik ya da ortak duvarlar kullanan yapılardan oluşan küme planlı yerleşimlerden ayrılır. Bu yerleşim modeli, küme planlı yerleşim modeline göre daha büyük bir alana ihtiyaç duyar ancak zorlu arazi şartlarına uyum sağlama konusunda daha başarılıdır. Bunun yanında küme planlı yerleşim modeli, topografyanın kısıtlı yerleşim alanına izin verdiği merkezlerde daha fazla yapının bir arada bulunmasına elverişli olmasıyla avantaj sağlar[23]. Yerleşim modelinin seçimi çoğu zaman kullanılacak yapı planını da belirlemiştir. Eğrisel planlı yapılar daha çok müstakil planlı yerleşim modellerinde görülür[24]. Planlarından ötürü çoğu zaman çevrelerindeki yapılarla bir bağ içinde inşa edilemeyen eğrisel planlı yapılar, ekonomik yer işgaline de uygun değillerdir[25]. Bu sebeple küme planlı yerleşim modellerinde eğrisel planlı yapılardan ziyade dörtgen planlı yapılar tercih edilirler. Dörtgen planlı yapılar gerektiğinde organik bir biçimde genişletilmeye daha elverişli ve birbirleriyle bitişik inşa edilmeye uygundur[26].

MÖ 8. yüzyılın ortasından itibaren yapı planlarında önemli bir değişim göze çarpar ve kısa süre içinde tüm havzada kendisini gösterir. MÖ 7. yüzyıl boyunca eğrisel planlı yapılar yerlerini dörtgen planlı yapılara bırakır[27]. Bu tarihe kadar genellikle tek ya da iki odadan oluşan dörtgen planlı yapılar ise karmaşık planlarla ve avlu gibi taksim mekânlarıyla karşımıza çıkar[28]. Böylece yapıların her bir mekânı hem farklı işlevler için kullanılabilecek hem de mekânların mahremiyeti sağlanacaktır[29]. Yapı planlarındaki bu değişim, mevcudiyetini sürdüren kentlerde iki şekilde izlenir. Yeni yapılar, ya kullanımı sona eren yapıların yerlerini alırlar ya da hali hazırda kullanılan yapı planlarının revize edilmesiyle kendilerini gösterirler. Bu süreçte dörtgen planlı yapılar, kolaylıkla genişletilebilmeleri ve bölümlere ayrılabilmeleriyle eğrisel planlı yapıların önüne geçerek plan gelişiminde önemli bir rol oynarlar[30]. MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında Zagora'da yeniden yapılandırılarak bölümlere ayrılan yapılara önemli örnekler bulunur. Yerleşimin ilk evresinde tek mekândan oluşan yapılar, yerleşimin ikinci evresinde kendi içlerinde bölümlere ayrılmış, uygun alana sahip olanlara yeni mekânlar eklenmiş ve avlular yaratılmıştır[31]. Böylece var olan yapıların sınırları korunmuş olup

[23] Mazarakis-Ainian 2001: 143; Lang 1996: 60; Lang 2002: 14; Heilmeyer 1982: 85-100.
[24] Lang 1998: 134; Gounaries 2007: 86.
[25] Mazarakis-Ainian 2001: 153.
[26] Mallwitz 1981: 610; Lang 1998: 134.
[27] Mazarakis-Ainian 2001: 139, 153; Lang 1996: 15; Lang 1998: 134.
[28] Mazarakis-Ainian 2001: 155-156.
[29] Lang 2005: 26; Lang 2007: 188; Mazarakis-Ainian 2007: 168; Nevett 2010: 30.
[30] Mallwitz 1981: 610; Lang 1998: 134.
[31] Lang 2005: 19-20; Ault 2007: 260; Westgate 2015: 54.

imar için yeni alan gereksinimi azalırken toplumun ihtiyaçlarına da cevap verilmiştir. Aigina, Limenas ve Korinth'de ise yeni bir plan tipi karşımıza çıkar[32]. Önde bir oda ve ardında bu odadan erişimin sağlandığı iki odanın bulunduğu dörtgen planlı bu yapılar, avluları olmamasına karşın ön odalarını taksim mekânı olarak kullanarak avlulu yapıların işlevselliğini kazanmışlardır. Böylece ön odanın ardından gelen diğer odalara birbirlerinden bağımsız erişim mümkün olmaktadır. Taksim mekânına sahip, planı karmaşık olmayan bu yapılara kısa süre içinde Vroulia ve Miletos'ta görülen ilk avlulu yapı kompleksleri eklenmiştir[33]. Böylece bir avlu etrafında kümelenmiş mekânlardan oluşan ve benzer büyüklükte alanı kaplayan bu yapılar kent özelinde bir standarda sahip olmuşlardır. Yapılarda ulaşılan bu standart zamanla düzenli kent planını da imkânlı kılacak olup erken dönemde sadece önlerinde uzanan sokaklar boyunca bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Böylece en azından sokak sistemleri düzenli olan kentlerde yapı adaları da belli bir düzen içinde oluşacaktır. Batı Anadolu kıyılarındaki mimari ve yerleşim gelişimini Miletos'ta izlemek mümkündür. Kentte MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında eğrisel planlı yapılar yerlerini dörtgen planlı yapılara bırakmaya başlamıştır. Bu dönemde kent müstakil planlı yapılaşmaya sahne olmuş, sokaklar ise organik bir biçimde gelişmiştir. MÖ 7. yüzyıl içinde eğrisel planlı yapıların ortadan kalkmasıyla dörtgen planlı yapılar müstakil planlı yerleşim modelinin dışına çıkmış ancak kentteki yerleşim modelinde henüz bir birlik sağlanamamıştır[34]. Miletos'un ilk avlulu yapıları ise yüzyılın ortasında Kalabaktepe'de ortaya çıkarlar. Yapılar birbirlerine eş büyüklükte olup bir aks üzerinde sıralanmışlardır[35]. Böylece havzadaki çağdaşı kentlerde izlenen gelişim sürecinin Miletos özelinde de gerçekleştiği görülmüştür.

Yukarıda kısa özeti verilen sivil mimarideki gelişim, Ege Havzası'nda MÖ 8. yüzyılın ortasında başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimin sadece küçük bir parçasıdır. Araştırmacılar bu sürece Yunan Rönesansı[36], MÖ 8. yüzyıl devrimi[37], Oryantalizan Devrim ya da Dönem[38] ve Altın Çağ[39] gibi isimler vermiş, ancak verilen isim her ne olursa olsun değişim kısa süre içinde havzanın her yerinde kendisini göstermiştir. Çoğu zaman bu değişim sürecini tetikleyen unsurların başına nüfustaki artış koyulmuştur[40]. Bu artış, ihtiyaçlarla uyum içerisinde hammadde gereksinimine ve ticaret hacminin artmasına sebep olmuş, MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında, MÖ 7. yüzyılda hızlanacak olan koloni süreci başlamıştır[41]. Bu süreçte gerek ticaret merkezi (emporion), gerek ticari yolların kontrolü, gerekse yeni yaşam alanları oluşturacak olan koloniler (apoikia) İtalya, Sicilya, Güney Fransa, Kuzeybatı İspanya, Kuzey Afrika, Kuzey Ege, Hellaspontos ve Karadeniz kıyılarında kurulmuştur[42]. Kolonilerle birlikte güvenli ticaret yolları açılmış, yeni pazarlar ve hammadde kaynakları elde edilmiş, neticede ticaret hacminde artışla, ekonomi ve toplumun sosyal yaşantısında olduğu kadar siyasi hayatta da değişimler baş göstermiştir. Nüfus ile beraber kentleşme, kentleşmenin sonucunda ise nüfus artışı yaşanırken yönetim birçok açıdan Erken Demir Çağı yerleşimlerinde olduğundan daha zor hale gelmiştir. Gıda temininden konut alanlarına, dini aktivitelerden savaş alanlarına kadar genişleyen karar alanı kurumların ortaya çıkmasıyla düzenlenmeye başlamıştır[43]. Monarşi zayıflarken, toprak zengini aristokratlar sayıca artmış ve yönetim kademelerinde yerlerini almışlardır. Ekonomik ve siyasi değişimin yanında materyal kültürde de değişim görülmüştür. Yakındoğu ile ilişkiler artmış, Semitik diller daha önce de bilinmesine rağmen ilk kez artan ilişkilerle birlikte MÖ 8. yüzyılın ortasında yazı tekrar kullanılmaya başlanmış ve destanlar karşımıza çıkmıştır[44]. MÖ 7. yüzyıl içinde büyük boyutlu heykeller ve kutsal alanlar ortaya çıkmış, kitlelerin birbirleriyle iletişimi artmıştır[45]. Yabancı zanaatkârlara Yunan topraklarında bulunma imkânı yaratılmış, süreç içerisinde değerli maden ve taş işçiliği, terrakota kalıp teknikleri gibi yeni pratikler elde edilirken[46], seramik eserlerde figürlü sahneler ortaya çıkmış[47] ve sanata yeni bir anlayış hâkim olmuştur. MÖ 8. yüzyılın ortasıyla başlayıp, MÖ 7. yüzyıl boyunca hızla yaşanan bu gelişmeler polis düşüncesinin yeşermesine ve yaklaşık iki yüzyıl sonra yaşanacak olan nihai değişime zemin hazırlamıştır.

MÖ 7. VE 6. YÜZYILLARDA ESKİ SMYRNA

MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında Eski Smyrna'ya ait bilgilerimiz yerleşimi tanımlayabilmek için henüz yeterli değildir. Bu dönemde, H açmasının kuzeyinde Erken ve Orta Geometrik Dönem'den beri onarılarak kullanılmaya

[32] Lang 1996: Abb. 23. Abb. 31. Abb. 117.
[33] Lang 1998: 134; Lang 2005: 17-18; Westgate 2015: 58.
[34] Lang, Miletos'ta hem müstakil planlı hem de küme planlı yapılaşma görüldüğünü ifade eder (Lang 1996: 62).
[35] Lang 1996: 203-212, Abb. 88; Graeve 1990: 37-53.
[36] Coldstream 2005: 87-271.
[37] Morris 2009.
[38] Murray 1983: 80-100.
[39] Akurgal 1962.
[40] Snodgrass 1971: 417; Coldstream 2005: 352; Morris 2009: 64-66.
[41] Morgan 2009: 56; Murray 1983: 100; Morris 2007: 218-219; Morris 2009: 67-68; Osborne 2009: 278; Coldstream 2005: 351; Whitley 2001: 125; Graham 2006: 83-159; Cook 1962: 50-51; Akurgal 1962: 373.
[42] Murray 1983: 104; Osborne 2009: 278.
[43] Morris 2009: 71-72; Snodgrass 1981: 24.
[44] Morgan 2009: 58; Morris 2009: 77; Osborne 2009: 70; Coldstream 2005: 277; Akurgal 1962: 371.
[45] Etienne 2017: 9; Akurgal 1962: 371.
[46] Murray 1983: 81.
[47] Coldstream 2005: 351; Cook 2006: 205; Murray 1983: 84.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

devam eden dörtgen planlı yapılar bulunur. Bu yapıların yanına yine dörtgen planlı yapılar ve eğrisel planlı bir yapı inşa edilmiştir[48]. Eski Smyrna'da Protogeometrik Dönem'in ardından bu tarihe kadar eğrisel planlı yapılar kullanılmamış, havzadaki gelişim sürecinin dışında bir süreç izlenmiştir. Ancak söz konusu gelişimin her merkezde aynı anda ve aynı biçimde gelişmediği dikkate alınmalı[49] ve ayrıca Eski Smyrna'da çalışmaların sınırlı bir alanda gerçekleştirildiği de unutulmamalıdır. MÖ 7. yüzyılın ilk yarısında, kentin kuzeyinde bulunan erken sur duvarına dayalı yapıların kullanımı sona erer ve onların yerini eğrisel planlı yapılar alır (Şek. 1). Böylece havzanın genelinde eğrisel planlı yapıların terk edilmeye başlandığı bu dönemde, Eski Smyrna'da bu tip yapıların sayıca arttığı[50] ve kentin havzadaki sürece henüz eşlik etmediği görülmektedir. Tamamı tek odadan oluşan eğrisel planlı yapılar bu dönemde de herhangi bir birlik ya da düzen içinde inşa edilmemişlerdir. Müstakil planlı yapılaşmanın benimsendiği yerleşimde sokaklar organik bir biçimde geliştiği için herhangi bir sokak düzeni de tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Eski Smyrna'daki çok odalı en erken yapı kompleksi Akurgal'a göre MÖ 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlediği D ve E eğrisel planlı yapılarından oluşur (Şek. 1)[51]. Ancak Akurgal'a ait planda[52] D ve E yapılarının bulunduğu yerde bir diğer eğrisel planlı yapının izleri görülmektedir. Bununla birlikte, E yapısının güneyinde bulunan A yapısı da doğu-batı yönelimli olup E yapısının üzerinde yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere söz konusu bu küçük alanda karşımıza çıkan her yapı aynı süreçte kullanılmış olmayabilir. Bu ihtimal, arazide korunan bazı yapıları ve eski planları yorumlarken bizlere farklı bir bakış açısı sunmasından ötürü önemlidir. Yerleşime ait örneklerden Tholos J ve A8 yapısı günümüze kadar korunabilmiştir (Şek. 1). 2017 yılında yürütülen çalışmalarla ortaya çıkarılan apsisli A8 yapısı, kuzey-güney yönelimli ve yaklaşık 6,50x1,50 m boyutlarındadır[53]. Yapıya ait taş temelin bir kısmı korunmuş olup yapının batı yarısı H açmasında yürütülen çalışmalar sırasında ya da dönemindeki inşa faaliyetleriyle tahrip olmuştur. Günümüze kadar ulaşan hiçbir planda yer almayan bu yapı daha önce taban seviyesinin altına kadar kazıldığı için yeni sondaj çalışmaları temel seviyesinin altında yürütülmüştür. A8 yapısının korunan temelleri 10,16-9,99 m seviyelerinde, kuzeyinde bulunan banyolu odanın da içinde bulunduğu yapı topluluğuna ait duvar temelleri ise 10,84-10,78 m seviyelerinde izlenmiştir[54]. Böylece yapının, MÖ 640-600 arasına tarihlenen banyolu oda ve beraberindeki mekânlardan daha erken olduğu anlaşılmaktadır[55]. Akurgal'ın planında, XXXVIII yapısının doğusunda bulunan eğrisel planlı yapının (A9) ise duvarları 9,84-9,43 m arasındadır (Şek. 1). Bu kez A8 yapısının MÖ 700-675/650 arasına tarihlenen A9 yapısından daha geç olduğu anlaşılmaktadır[56]. Yapının temel seviyesinden ele geçen kuşlu kotyle örnekleri ve kulplar arası bezeme alanında, dikey çizgilerle sınırlandırılmış dikey dalgalı çizgi bezemeli kotyle grubuna ait örnekler de yapının yüzyılın ilk yarısında kullanılmış olabileceğini desteklemektedir (Kat. no. 1-5; Lev. 1, 1-5)[57]. Bu durumda A8 yapısının, A9 yapısının ardından MÖ 640 tarihine kadar kullanılmış olabileceği akla yatkın gelmektedir. Bu yapının varlığı ile beraber, Akurgal'ın MÖ 700-675/650 arasına tarihlemiş olduğu yerleşimin farklı mimari evrelere sahne olduğu da görülmüştür. Bu durum, yukarıda bahsedilmiş olan D, E ve F mekânlarından oluşan ve Akurgal tarafından Eski Smyrna'daki ilk çok odalı yapı olarak tanımlanan yapı topluluğuna da kuşku ile bakılmasına sebep olmaktadır.

MÖ 7. yüzyılın ortasında Eski Smyrna'daki yerleşim düzeni, havzadaki gelişime uygun bir değişim göstermiştir. Bu değişim sadece sivil alanlarla sınırlı kalmamıştır. Daha önce tahrip olan surların yerine yeni bir sur inşası başlamış[58], Athena Tapınağı yeniden inşa faaliyetlerine sahne olmuştur[59]. MÖ 7. yüzyılın ilk yarısında, birbirinden bağımsız, eğrisel ve dörtgen

48 Akurgal 1997: 28-29, Şek. 14.

49 Mazarakis-Ainian 2017: 177.

50 Akurgal 1962: 370.

51 Akurgal 1997: 29-30. Akurgal, D ve E eğrisel planlı yapılarını F alanını doğusunda sınırlayan bir duvarla çağdaş ele almış, yapıları tek bir hane olarak yorumlamıştır. Ancak söz konusu yapıların batısında ve kuzeyinde daha erken bir eğrisel planlı yapıya ait izlerin bulunuyor olabileceği unutulmamalıdır.

52 Akurgal 1997: Şek. 15.

53 Ertüzün – Akar-Tanrıver 2017: 519.

54 Akurgal 1997: Şek. 19; Nicholls 1958/1959a: Fig. 24.

55 Akurgal 1997: 34-42.

56 Akurgal 1997: 30, Şek. 14. Şek. 15; Nicholls 1958/1959a: Fig. 24.

57 Kat. no.1-3 kotyle grubuna ait benzer örnekler daha önce C. Özgünel tarafından yayınlanmış ve MÖ 725-680/70 arasına tarihlendirilmişlerdir (Özgünel 2003: 86-87, Taf. 19; Özgünel 1978: 24-25). Benzer buluntular Nif Dağı Karamattepe yerleşiminde (Bilgin - Derin 2013: fig. 5), Bademgediği Kalesi'nde (Atila 2012: Kat. no. 122-128) ve Ephesos'ta (Miller 2019: Kat. 2145) da ele geçmiştir. Kat. no. 4-5 kuşlu kotyle grubuna ait örnekler de Özgünel tarafından MÖ 725-680/70 arasına tarihlendirilmiştir (Özgünel 2003: 81-86, Taf. 16-17), Kerschner, Eski Smyrna'dan bazı örnekleri MÖ 750-650 arasına tarihlemiştir (Akurgal – Kerschner – Mommsen - Niemeier 2002: Kat. no. 22-23). Bölgede MÖ 8. yüzyılın sonundan 7. yüzyılın ortasına kadar tarihlenebilen kotyle örnekleri için bk. Coldstream 2009: 277-279; Boardman 1967: 61-62, 132-134; Hürmüzlü 2003: 270-275; İren - Ünlü 2012: 314-316; Kerschner 1997: 186-189; Kerschner – Kowalleck - Steskal 2008: 27; Miller 2019: 70-75; Kerschner 1999: 15, Kat. no. 26-27.

58 Nicholls, yeni inşa edilen bu suru 3. sur olarak tanımlamaktadır. Kent surlarının gelişimi için bk. Nicholls 1958/1959a: 120-136. Akurgal'ın sur hakkında görüşleri için bk. Akurgal 1997: 37.

59 MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında tapınağın podyumu genişletilmiş, cellası ve terasları inşa edilmiştir (Akurgal 1997: 57-64; Cook – Pyle – Nicholls 1998: 73-138).

Levha. 1 Arkaik Dönem'e ait yapılardan seçilmiş buluntu çizimleri. / *Drawings of selected pottery from Archaic Period buildings.*

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

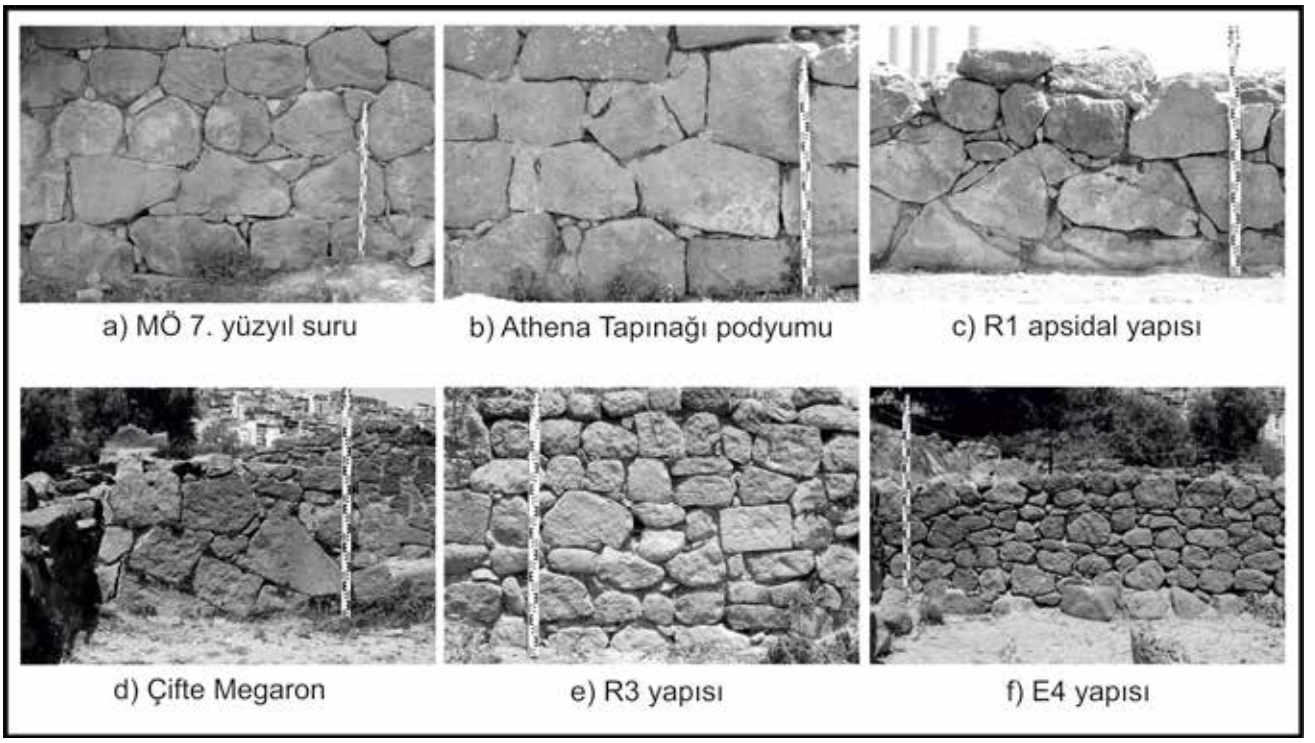

Levha. 2 Arkaik Dönem'e tarihlenen yapılardan ele geçen seçilmiş buluntu fotoğrafları. / *Photos of selected pottery from Archaic Period buildings.*

planlı yapıların oluşturduğu yerleşimin yerini daha düzenli, gelişimi rahatlıkla izlenebilen ve dörtgen planlı yapıların baskın olduğu bir yerleşim modeli almıştır. Akurgal tarafından MÖ 640-600 arasına tarihlenen bu yerleşim Alyattes saldırısı ile son bulacaktır[60]. Bu dönem ile bağlantılı olan yapı örneklerine kentin hemen her alanında rastlanmış, kenti çevreleyen sur boyunca yerleşimin genişlediği anlaşılmıştır[61]. Bir bütünlük içinde ele alınabilen örnekler ise H açması ve çevresinde ele geçmişlerdir. Bu yeni yerleşimin en ilgi çekici yapısı çok odalı planıyla Çifte Megaron'dur (Şek. 1; Foto. 2). Yaklaşık 13,00x10,00 m boyutlarında olan yapı, birbirine

[60] Akurgal 1997: 37-45. Alyattes'in kenti tahribi hakkında en önemli kaynak Herodotos'un ve Strabon'un aktardıklarıdır (Herodotos I.16; Strabon 14.I.37). Buna dayanarak araştırmacılar Alyattes'in kente saldırdığı tarih hakkında farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Tartışmalar Alyattes'in saldırısı için iki tarihi öne çıkarmaktadır. Bu tarihlerden geç olanı MÖ 585 sonrasına verilir (Busolt 1895: 469; Langlotz 1975: 21, aktaran Akurgal 1997: 67, dipnot 249; Miltner - Miltner 1932: 188). Saldırı için ön görülen bir diğer tarih ise yaklaşık olarak MÖ 600 tarihidir (yazılı kaynaklarla ilişkili tartışma için bk. Kaletsch 1958: 34-39). Genel olarak kabul gören bu tarih Eski Smyrna'dan ele geçen arkeolojik verilerle de desteklenmektedir. Cook, kentte Alyattes'in yarattığı yıkım tabakasıyla ilişkili sektörlerde Attika seramiğinin ve Orta Korinth seramiğinin yokluğuyla, saldırının MÖ 600 civarında olması gerektiğini savunur. Bu sektörlerdeki Korinth seramikleri üzerinde çalışmalar yürüten Anderson'da aynı sonuçları elde etmiştir (Anderson 1958/1959: 143-148; Cook 1958/1959: 25-27; Cook 1985). Akurgal da yürüttüğü çalışmalar sonucunda benzer çıkarımlarda bulunmuştur ve yerleşime ait tabakalarda tahribin izlerini gözlemleyebilmiştir (Akurgal 1950: 19; Akurgal 1997: 64-67). Alyattes saldırısı ve kentteki etkileri için ayrıca bk. Nicholls 1958/1959a: 128-134; Cook – Pyle – Nicholls 1998: 21-27; Akar-Tanrıver 2017b: 79-83.

[61] Nicholls'un planında kentin birçok noktasında çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. İlgili planda kırmızıyla renklendirilmiş yapılar MÖ 7. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir (Nicholls 1958/1959b).

Levha. 3 Duvar örgü tipleri (Kazı Arşivi). / *Masonry types.*

bitişik, kuzey-güney yönelimli, art arda sıralanmış batıda üç mekân, doğuda ise iki mekândan oluşmaktadır. Akurgal, yapının önünde odalarının açıldığı bir avlusunun bulunduğunu aktarmıştır. Yapıya ait poligonal örgülü taş duvarların 45-55 cm kalınlığında olması ve korunan yüksekliklerinin 1,50 metreyi aşması, Akurgal'ın yapının iki katlı olabileceğini düşünmesine de sebep olmuştur[62]. Yapı, Akurgal'ın önerdiği planla, çağdaşı sayılabilecek Vroulia örneklerine[63] benzer özellikler göstermektedir[64]. Akurgal, yapının kuzeydoğu köşesinden güneydoğuya doğru uzanan duvarın yapının avlusuna ait olduğu düşünmüştür. Ancak bu duvar, Nicholls'un planında yapıyla bir bütünlük içinde görünmemektedir (Şek. 2). Çalışmalar sırasında yapının korunan kısımları çimento ile güçlendirilmiş olduğu için[65], yapı ile duvarın organik bir bağ içinde olup olmadığı net bir biçimde gözlenememektedir. Bu sebeple yapının tamamen dış dünyadan izole bir avluya sahip olup olmadığı henüz tartışmalıdır. Bunun yanında, yapının güneydoğusunda, avlu duvarı olarak nitelendirilen duvarın üzerinde[66], Nicholls tarafından Alyattes saldırısı sonrası tabaka içerisinde değerlendirilen G5 mekânı bulunmaktadır (Şek. 2)[67]. Yapıya ait izler bugün görülemezken, yapının hemen güneyinde benzer boyutlarda başka bir dörtgen planlı yapı bölümü bulunmaktadır. G2[68] olarak adlandırılan bu mekân MÖ 7. yüzyılın sonunda tahrip olan G3 megaronunun (Toplantı Megaronu) üzerine inşa edilmiş ve bu sebeple MÖ 6. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir[69]. Akurgal'a ait fotoğraflardan anlaşıldığı üzere bu iki küçük yapının temelleri de aynı seviyelerde bulunuyor olmalıdır.[70] Akurgal, Çifte Megaron'u MÖ 640-600 yerleşimi içinde değerlendirmiş ve Alyattes saldırısının ardından, MÖ 6. yüzyılda onarılarak yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığını aktarmıştır[71]. Ancak daha sonra yapının MÖ 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde ortaya çıktığını belirtir[72]. Yapının tarihi hakkındaki bu belirsizlik, planı hakkında da kuşkulara sebep olmaktadır. Çifte Megaron MÖ 7. yüzyılda inşa edildiyse, güneyinde bulunan G2 ve G5 mekânları yapıya MÖ 6. yüzyıl içinde eklenmiş olabilir. Yapının MÖ 6. yüzyıl başında inşa edilmiş olması ise, güneyinde bulunan mekânların yapıyla beraber inşa edilmiş ya da aynı yüzyıl içinde yapıya eklenmiş olmaları ihtimalini akla getirir. G2 ve G5 mekânlarının

[62] Akurgal 1997: 35.

[63] Kinch 1914; Drerup 1969: 51-52; Lang 1996: 193-194.

[64] Çifte Megaron, Akurgal'ın önermiş olduğu planıyla prostaslı yapıların en erken örneklerinden biri olarak ele alınmaktadır (Drerup 1968: 8-9; Akurgal 1997: 41).

[65] Akurgal 1997: 35.

[66] Akurgal 1997: Lev. 27a.

[67] Yapı hemen hemen aynı konumda bulunan G2 mekânıyla karıştırılmamalıdır. G5 yapısı Şek. 1 içerisinde kesik çizgilerle ifade edilmiştir.

[68] Yapı 4,65x4,90 m boyutlarında olup sadece temel kaideleri korunabilmiştir. G2 tek başına bir yapı olabilmek için oldukça küçüktür, bu boyutlarda bir alanı bir oda ya da bütüne ait bir mekân olarak düşünmek yerinde olacaktır.

[69] G2 mekânı Akurgal'a ait R açması planında da görülebilmektedir (Akurgal 1997: Şek. 32a, Yapı VI).

[70] Akurgal 1997: Lev. 27a.

[71] Akurgal 1997: 37, 46.

[72] Akurgal 1996: 129.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

varlığı, Çifte Megaron'un avlu duvarı olarak tanımlanan duvarının işlevselliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda, Çifte Megaron ya sanıldığı gibi bir avluya ve plana hiçbir zaman sahip olmamıştır ya da yapı içine zamanla eklemelerde bulunularak yapının planı değiştirilmiştir. Sonuç olarak plan hakkında farklı yorumlar yapmak mümkündür ve Çifte Megaron hakkındaki hem tarih, hem de plan önerilerine kuşkuyla yaklaşılması gerekmektedir.

Çifte Megaron'un güneyinde G3 megaronu bulunmaktadır (Şek. 1; Foto. 2). Bu yapı Akurgal tarafından bir çeşit meclis binası olarak düşünülmüş ve "Toplantı Megaronu" olarak adlandırılmıştır[73]. Kuzey-güney yönelimli, 11,00x6,50 m boyutlarında olan megaron 1974 yılında ortaya çıkarılmıştır. Yapının batısında poligonal duvarlarının bir kısmı, yapının kuzeybatı köşesi ve doğusunda duvarlarının dış yüzünde kullanılan kareye yakın forma sahip andezit taş kaplamaları kısmen korunabilmiştir. Girişi güneyinde bulunan yapı 1996 yılında restore edilmiştir[74]. Akurgal, yapının taban seviyesinden ele geçen Geç Protokorinth ve Erken Oryantalizan üsluptaki seramikleri göz önüne alarak yapının inşa tarihi için MÖ 630'u önermektedir[75]. Kazı depolarındaki mevcut buluntular ve arşivdeki raporlar incelendiğinde, yapının tabanının bulunması beklenen seviyelerden ele geçmiş bir adet Erken Korinth minyatür kotyle ve bir kuşlu kâse de yapının MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu desteklemektedir (Kat. no. 6-7; Lev. 1, 6-7; Lev. 2, f-g)[76].

MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında, Çifte Megaron ve G3 megaronunun batısında ve doğusunda iki dar sokak bulunmaktadır (Şek. 1). Batıda bulunan taş döşemeli yol, yaklaşık 24,00 m uzunluğunda olup 2,30 m genişliğindedir[77]. Athena Caddesi'nin MÖ 4. yüzyıla tarihlenen mevcut konumundan başlayarak, kuzeyde Çifte Megaron'un batısına kadar ulaşan yolun Arkaik Dönem'de Athena Caddesi'yle nasıl bir ilişki içinde olduğu henüz net değildir. Doğuda ise Athena Caddesi'nden başlayarak kuzeye doğru 33,00 m devam eden, batısında Çifte Megaron ve G3 megaronuyla sınırlandırılmış bir yol bulunmaktadır[78]. Taş döşemeli yolun kuzey ucunda, Oinokhoe Odası olarak adlandırılan bir megaron ve hemen onun ardında büyük bir yapı topluluğu bulunur. Adını içinde bulunan bir oinokhoeden almış olan yapı, kuzey-güney yönelimli olup 8,50x6,00 m boyutlarındadır[79]. Akurgal, megaronun bir yapı topluluğunun parçası olduğunu öne sürmüş ve kuzeyinde bulunan XXX, XXXa, A Ext. II, A Ext. I ve XXXVI mekânlarını bu topluluğun parçaları olarak düşünmüştür[80]. Bu yapı topluluğunun yanında, Çifte Megaron'un kuzeyinde bulunan banyolu oda ve güneyindeki XI, XIa, Ext. V mekânlarının da başka bir yapı topluluğu oluşturduğu belirtmiştir. Fakat bu yeni yapı topluluğunun doğusunun henüz kazılmadığını aktararak yapıların Oinokhoe Odası ve çevresindeki yapılarla ilişkili olabileceğini ifade etmiştir[81]. Oysaki yapının doğusunda kalan bölümünün kısmen de olsa kazıldığı Nicholls'un planında görülmektedir (Şek. 2). Hatta Nicholls banyolu odaya ait olabilecek duvarları da belirlemiştir[82]. Banyolu oda ve güneyindeki mekânların oluşturduğu yapı topluluğunun doğusu 1980li yıllarda kazılmaya devam edilmiştir. Bu çalışmalarda ortaya çıkan A6-7 mekânlarının[83] (Şek. 1) oluşturduğu yapı ya da yapı bölümü yürütülen çalışmalarda ele geçen buluntularla MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir[84]. Kuzey odanın batı duvarı 1948-51 yıllarında sürdürülen çalışmalarda ortaya çıkarılmış olup alanda yürütülen çalışmalarla kaldırılmış olmalıdır[85]. Yapının tam planı hakkında öngörüde bulunmak ise henüz mümkün değildir.

---

[73] Akurgal 2000: 16.

[74] Akurgal 1998: 755. Yapının korunan duvarlarının poligonal örgüyle inşa edildiği görülmektedir. Yapının doğu duvarında bu duvar örgüsünün dışını kaplayacak tek sıra andezit taş levhalar kullanılmıştır. Ancak yapının korunan kuzeybatı köşesinde bu uygulama görülmemektedir. Bu sebeple yapının hangi kısımlarının ne kadar yüksekliğe kadar taş levhalarla kaplandığı hakkında net veriler bulunmamaktadır. Restorasyon sırasında ise yapı duvarlarının tümü bu türde andezit taş levhalar ile kaplanmıştır.

[75] Akurgal 1996: 128.

[76] Yapının poligonal duvarları toprağa doğrudan oturmayıp, temellerin altında, duvarları iki yanından aşacak genişlikte andezit taşlardan kaideler bulunmaktadır. Yapının tespit edilen taban seviyesi raporlarda yer almadığı için yapının tabanı, temel kaidesi olarak kullanılan andezit taşların üzerinde olacak şekilde kabul edilmiştir. Minyatür kotyle için bk. Payne 1931: Cat. 191; Stillwell - Benson 1984: 231, 1268, 1266, Pl. 53; Weinberg 1943: 59, 208-210, Pl. 29; Boardman - Hayes 1966: 38, pl. 25, 343-345, 347. Eski Smyrna'dan benzer örnekler için bk. Anderson 1958/1959: Cat. no. 72-74; Özkan 1999: Kat. no.116-117. MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında Eski Smyrna'da da çok sayıda örnekle temsil edilen kuşlu kâseler için bk. Coldstream 2009: 298-301; Cook - Dupont 1998: 26-28; Boardman 1967: 62, 133; Boardman - Hayes 1973: 21; Utili 1999: Kat. no. 1-6; Kerschner 1997: 189-193; Miller 2019: 77-79; Hürmüzlü 2003: 275-281; Güngör 2006: 73-75; Ersoy 1993: 307-312. Eski Smyrna'dan kuşlu ve rozetli skyphosların analiz çalışmaları ve bölgedeki üretim tartışmaları için bk. Akurgal – Kerschner – Mommsen - Niemeier 2002.

[77] Akurgal 1993: Lev. 45a-b.

[78] Akurgal 1997: 46.

[79] Akurgal 1997: 36-37, Lev. 38-39.

[80] Akurgal 1997: Şek. 19.

[81] Akurgal 1997: 37.

[82] Nicholls, H açması planında "n" olarak adlandırılan duvarların banyolu odaya ait olduğunu düşünmüştür. Ancak bunlardan doğuda olanı A10 olarak adlandırdığımız yapıya aittir. Nicholls'un yorumları ve plan için bk. Nicholls 1958/1959a: 86, Fig. 24.

[83] Kuzey-güney yönelimli olan mekânlardan kuzeydeki A6, güneydeki A7 olarak adlandırılmıştır. A6 7,00 m uzunluğundayken, A7 4,00 m genişliğindedir.

[84] Yapı hakkında Akurgal herhangi bir yorumda bulunmamış, Nicholls ise MÖ erken 7. yüzyılda inşa edildiğini belirtmiştir (Nicholls 1958/1959a: 86). Yapının kuzey odası A6, güney odası ise A7 olarak adlandırılmıştır.

[85] Bu duvar sadece Nicholls'un planında görülmektedir ve "h" olarak adlandırılmıştır (Şek. 2; Nicholls 1958/1959a: 86, Fig. 24).

1948-51 yıllarında çalışmaların sürdürüldüğü bir diğer alan R açmasıdır. Akurgal burada bulunan 3 yapıdan sadece biri hakkında bilgi aktarmış, diğer yapılara da MÖ 620-600 arasına tarihlemiş olduğu planında yer vermiştir. Bu nedenle Akurgal'ın yapılar için yüzyılın son çeyreğini önerdiği düşünülebilir[86]. Açmanın doğusunda R3 olarak adlandırılan, en az iki mekâna sahip olduğu anlaşılan bir yapı bulunmaktadır (Şek. 1). Yapının yönelimine bakıldığında girişinin doğuda olması muhtemeldir. 10,00x5,70 m boyutlarında olan yapının kuzey duvarı, aynı zamanda bugün kuzeyinde korunan MÖ 7. ve 6. yüzyıl yapılarının bulunduğu alanı teraslamaktadır. Yapının batı bitişiğinde, Akurgal'ın da bahsetmiş olduğu, duvar genişliği 1,00 metreyi bulan andezit taşlarla inşa edilmiş büyük bir megaron bulunmaktadır[87]. R2 olarak adlandırılan bu megaron kuzey-güney yönelimli olup 10,50x5,50 m boyutlarındadır[88]. Açmanın batısında R1 apsidal yapısı bulunur. Yapı Nicholls'un planında Geç Geometrik Dönem içinde değerlendirilmiştir (Şek. 2). 9,00x5,00 m boyutlarında, kuzeyinde apsisi bulunan yapının doğu duvarı ve apsisi kısmen korunabilmiştir. Yapı içinde üç adet pithos in situ vaziyette tespit edilmiştir. Yapının iyi korunmuş doğu duvarı, yaklaşık aynı tarihlerde inşa edilmiş olan Athena Tapınağı'na ait batı terası ve Arkaik Dönem surlarıyla benzer duvar örgüsüne sahiptir (Lev. 3)[89]. Yapı, 2017 yılında yürütülen çalışmalar sırasında ele geçen kuşlu ve meanderli kâse örnekleriyle MÖ 7. yüzyılın sonuna tarihlendirilmektedir (Kat. no. 17-21; Lev. 1, 17-21)[90]. MÖ 7. yüzyıla ait araştırmaların büyük bir kısmı Athena Caddesi'nin kuzeyinde bulunan H açması ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. 1948-51 yıllarında C açmasında, B açmasında ve kentin güneyinde, 1993 yılından sonra devam eden çalışmalarda ise doğu surun önünde MÖ 7. yüzyıl yapıları ortaya çıkarılmıştır[91]. Bu yapılardan doğu sur önündeki örnekler üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

MÖ 7. yüzyılın ortasında yerleşimdeki değişimle eğrisel planlı yapı kullanımı büyük oranda terk edilmiştir. R1 apsidal yapısı, eğrisel planlı yapıların tek örneği olarak karşımıza çıkarken, tartışmalı planı sebebiyle Çifte Megaron örneği dışında Oinokhoe Odası ve G3 megaronu gibi tek mekânlı dörtgen planlı yapıların yerleşimde baskın hale geldiği anlaşılmaktadır[92]. Bu dönemde kentte ilk kez belirli aralıklarla konumlandırılmış ve doğrusal ilerleyen sokaklar karşımıza çıkar. Batıda taş döşemeli yol ve doğuda G3 megaronu ve Çifte Megaron'un sınırladığı yol, yerleşimi birbirine eşit olmayan yapı adalarına ayırmıştır. Ancak yapı adaları ve yapılaşma henüz düzenli değildir. Yapıların pek çoğu kuzey-güney yönelimli ve birbirleriyle bağ içinde inşa edilirken müstakil planlı yapılaşma kısmen terk edilmeye başlanmıştır. Yolların ardından yapı adalarında ulaşım organik olarak gelişen, aynı zamanda birer açık alan olarak da kullanılan dar sokaklarla sağlanıyor olmalıdır. MÖ 7. yüzyılın sonunda Alyattes saldırısının yarattığı yıkımın ardından, kamu ve savunma yapılarının yanında, yerleşimin de tekrar inşasına başlanmıştır. Akurgal, H ve C açmalarında tespit ettiği tabakaları incelemiş, Alyattes saldırısından sonra onarılarak kullanılan yapıların[93] yanı sıra sadece H açmasında bu döneme ait anlamlı yapı planlarına ulaşabilmiştir. Burada ele geçen örnekler, H açmasının çevresindeki örnekleri de tarihlememize ve yorumlarımıza yardımcı olması açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın bu kısmında sadece Athena Caddesi'nin kuzeyinde, H açması ve çevresinde bulunan yapılar ele alınmıştır. C açması ve Athena Caddesi'nin güneyinde ortaya çıkarılan yapılar, net planlar vermemesi nedeniyle burada konu edilmemişlerdir.

Çifte Megaron bu dönemde onarılarak kullanılmaya devam edilmiştir[94]. Daha önce de bahsedildiği gibi yapının tarihi ve planı hakkında belirsizlikler mevcuttur. Çifte Megaron'un kuzeyinde MÖ 7. yüzyıl yerleşiminin bir kısmı korunabilmiştir. MÖ 6. yüzyılda banyolu oda ve çevresindeki mekânlar küçük değişikliklerle kullanılmaya devam edilirken, batıda kuzey-güney yönelimli iki yeni yapı ortaya çıkmıştır[95]. H1 ve H2 olarak adlandırılan bu yapılardan, H1 yapısının girişi yapının batısında bulunurken, H2 yapısının girişi yapının doğusundan sağlanmaktadır

[86] Akurgal 1997: 39, Şek. 32a.

[87] Akurgal 1997: 39.

[88] Yapı mevcut durumuyla yanındaki R1 ve R3 yapılarıyla uyumlu görünmemektedir. Yapının taban seviyesi olması gereken düzlem diğer yapılara göre yaklaşık 1,00 m kadar yüksekte kalmaktadır. Ancak mevcut verilerle yapıların çağdaş olmadığını iddia etmek mümkün değildir.

[89] Ertüzün - Akar-Tanrıver 2017: 520-521; Akurgal 1997: Şek. 40.

[90] Ele geçen meanderli kâseler (Kat. no. 20-21) daha önce Akurgal'ın da yayınlamış olduğu parça ile benzer özellikler gösterir (Akurgal 1997: Lev. 113/b; Smyrna'dan diğer örnekler için bk. Miltner - Miltner 1932: fig. 87/4; Akurgal 1950: Res. a). Meander motifi gövde altında herhangi bir sınırlandırma olmaksızın kulplar arasındaki bezeme alanına yerleştirilmiştir. Akurgal bu parçayı MÖ 6. yüzyılın başına tarihlemiştir. Yakın merkezlerden olan Klazomenai'da da söz konusu kâselere ait örnekler bulunmaktadır. Akpınar Nekropolisi'nden ele geçen buluntular MÖ 620-590 arasında tarihlenmişlerdir (Hürmüzlü 2003: 302-304), Tokra (Boardman - Hayes 1966: Pl. 45/818; Boardman - Hayes 1973: Pl. 12/2011), Assos (Utili 1999: 11, Abb. 3/36-38) ve Efes (Akurgal – Kerschner – Mommsen - Niemeier 2002: Kat. no. 53-55) buluntuları da aynı tarihler içinde değerlendirilmişlerdir.

[91] Nicholls 1958/1959a: 55; Nicholls 1958/1959b; Akurgal 1997: 37-38; Akurgal 2012: 127-146; Akurgal 2006: 378-379.

[92] Eski Smyrna'da yapı planları için bk. Ertüzün 2019.

[93] Akurgal 1997: 46.

[94] Akurgal 1997: 46.

[95] Akurgal tarafından "uzun ev" olarak anılan yapılardan batıdaki H1 (XX, XXI, XXIII, XXIV), doğudaki H2 (XXXa, XXX, XXII) olarak adlandırılmıştır (Akurgal 1997: Şek. 30).

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

(Şek. 1). Bu iki yapı, girişin gerçekleştirildiği mekânlarının konumuyla sıra odalı dörtgen planlı yapılardan ayrılırlar. Girişin yapıldığı alan bir taksim mekânı olarak kullanılır ve hem kuzeyinde hem de güneyinde bulunan mekânlara ayrı ulaşım imkânı sunar. Böylece daha önce Korinth, Aigina ve Limenas'ta karşımıza çıkan 3 odalı şemaya[96] ait yapı içi organizasyonuyla aynı işlevselliğe sahip taksim mekânlı yapılar ilk kez Eski Smyrna'da da görülmektedir[97]. Akurgal, açmanın doğusunda bulunan banyolu oda ve çevresindeki mekânların bir yapı oluşturabileceğini aktarmış ancak kazıların tamamlanmadığını da belirtmiştir[98]. Planda da görüldüğü üzere onarılarak kullanıldığı düşünülen bu mekânların her birinin aynı zaman diliminde kullanılıyor olması bu yapı topluluğuna ulaşımı imkânsız hale getirmektedir. Akurgal, yapılara ulaşımın kuzeydeki tahrip olan sur duvarından sağlandığını aktarır[99]. Çifte Megaron'un batısında Oinokhoe Odası ortadan kalkmış, yerine doğu-batı yönelimli sıralanmış, dar bir sokakla kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmış tek mekânlı yapılar gelmiştir. Akurgal bu yapıları dükkân olarak tanımlamıştır[100]. MÖ 7. yüzyılda kullanılmış olan taş döşemeli yol, ardı sıra dizilmiş tek odalı yapıları ikiye ayıran dar sokağa ulaşıyor olmalıdır[101] ancak MÖ 6. yüzyıl içinde yolun üzerinde yapılaşmanın başladığı görülür[102]. Akurgal tarafından dükkân olarak tanımlanan yapıların güneyinde ve taş döşemeli yolun batısında kalan alan tamamen iskân edilmiştir. Bu alanda mekânlar net planlar vermemekle birlikte birbirleriyle çağdaş olmalıdır. Buradaki yapı ve mekânlar ancak birbirleri arasında bırakılan boş alanlar gözlenerek saptanabilmektedir[103].

Eski Smyrna'da taksim mekânlı yapıların ardından avlulu yapılar da ilk kez MÖ 6. yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Çifte Megaron'un güneyinde, taş döşemeli yolun doğusunda bulunan G1 yapısı dönemin avlulu yapı örneklerinden biridir (Şek. 1; Foto. 2). Yaklaşık 13,00x13,00 m boyutlarında olan yapı, 2,50x3,00 metrelik kısmı taş döşemeli olan küçük bir avlu ve onu çevreleyen odalardan oluşmaktadır[104]. Güneyde iki, batıda bir ve kuzeyde bir adet olmak üzere toplam 4 odadan oluşan yapının sadece temelleri korunabilmiştir. Yapı, Alyattes saldırısı ile tahrip olan G3 megaronunun kısmen üzerine inşa edilmesi ve avlusunun G3 megaronuna ait temel seviyelerinin üzerinde bulunması nedeniyle MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bir diğer avlulu yapı örneği ise MÖ 7. yüzyılda kullanılmış olan A6-7 mekânlarının üzerine inşa edilen A10 yapısıdır (Şek. 1). Yapının batısında 35 m^2 boyutlarında, tabanı andezit taş plakalarla kaplanmış, güneybatı köşesinde bir kuyu yer alan avlu bulunur. Avlunun güneyinde, doğusunda ve temel taşlarının kuzeye devam etmesinden anlaşıldığı üzere kuzeyinde mekânlar bulunmaktadır. Yapıya giriş avlu aracılığıyla sağlanacak olmasıyla, Nicholls'un planında görünen ve banyolu odaya ait olması gereken duvarla avlu arasındaki açıklık küçük bir sokak olmalıdır[105]. Yapının doğusunda, R4 ve R5 olarak adlandırılmış iki mekân daha bulunmaktadır. Bunlardan R4 mekânının batı duvarı bulunmayıp, yapı A10'a ait güney odaya dayandırılmıştır. Bu mekânların yapıya ait olup olmadıkları hakkında bilgimiz olmamasına karşın yapıdan daha sonra inşa edildikleri açıktır. A6-7 yapısı ve hemen üzerine inşa edilmiş olan A10 yapısı hem 1948-51 yılları hem de 1980li yıllarda kısmen kazılmıştır. Daha önce çalışmaları tamamlanmış bu yapılarda kısıtlı bir çalışma yürütülebilmiştir. A6-7 yapısına ait duvarın bir kısmı A10 yapısının avlusunun altına doğru ilerlemektedir. Ancak A10 yapısını tarihleyebilmek için avlusunda açılan sondaj çalışmalarında bu duvar gözlenmemiştir. Bu duvarın A10 yapısının inşa sürecinde tahrip edilmiş olması muhtemeldir. A6-7 yapısına ait verileri elde edebilmek için A10 yapısının batı duvarı ile A6-7 yapısının batı duvarı arasında küçük bir sondaj açılmıştır. Ancak yapılara ait duvarların birbirine çok yakın konumlandırılmış olması, yapıların inşa süreçlerinde tabakaların bozulmuş olma ihtimalini güçlendirmekte ve net veriler elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Kazılar sırasında A6-7 yapısının batı duvarının yanında, yapının temel seviyesinde açılan sondajdan kotyle örneklerinin yanında skyphos parçalarının da elde edilmesi yapının MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmış olduğu fikrini güçlendirmiştir (Kat. no. 8-10; Lev. 1, 8-10). A10 yapısının avlusunda açılan sondaj çalışmalarından ise kotyle ve kuşlu kâse örneklerinin yanında yüzyılın sonuna tarihlenebilecek eserler de ele geçmiştir (Kat. no. 11-16; Lev. 1, 11-16)[106]. Ayrıca A10 yapısıyla

[96] Lang 2005: 17-18.

[97] Ertüzün 2019: Çiz. 2.

[98] Akurgal 1997: 47.

[99] Akurgal 1997: 47. Yine de planda görülen tüm bu yapıların çağdaş olmama ihtimali göz önüne alınmalıdır.

[100] Akurgal 1997: 46. Hoepfner ise ortak duvarlarla aynı doğrultuda bulunan bu yapıları ikişerli olarak ayırıp, bunları *andron* ve *oikos* olarak tanımlamıştır (Hoepfner 1996: 155, Res. 1).

[101] Akurgal 1997: 36.

[102] E5 olarak adlandırılan yapı taş döşemeli yolun üzerinde yükselmektedir (Şek. 1). Dükkân olarak tanımlanan yapıların güneyindeki küçük sokak için bk. Akurgal 1997: 46.

[103] Yapılar arasındaki 1,00 metreyi aşmayan dar boşluklar Akurgal tarafından peristasis olarak adlandırılmışlardır (Akurgal 1997: 39-40). Bu alanda E 1-6 olmak üzere altı adet yapı/mekân tespit edilmiştir. E1, E2 ve E3 Akurgal tarafından dükkân olarak nitelendirilen yapıların güneyinde yer alırlar. Kuzeylerindeki yapılar gibi tek mekândan oluşan bu yapılardan E1 yapısının sonradan kapatılmış olan girişi güneye bakmaktadır ancak diğer yapıların güneyde girişleri bulunmamaktadır. Güneydeki E6 bu alandaki diğer yapılarla ilişkili olmamalıdır. Alana bakan duvarlarında bir girişe sahip olmaması ve E4 yapısıyla arasında bırakılan küçük boşluk onu farklı bir yapı olarak ele almamıza neden olmaktadır. Ancak E4 ve E5 yapılarının ilişkileri hakkında yorum yapmak güçtür.

[104] Söz konusu yapı 1970li yıllarda ortaya çıkarılmış olup daha erken tabakalara inilmek için kısmen kaldırılmıştır. Bu süreçte kazı defterlerine alınan notlar sayesinde yapının, bir kısmı küçük andezit taşlar ile döşeli bir avluya sahip olduğunu anlamaktayız. Bu küçük avlunun tabanı 9,02 m seviyesinde izlenmiştir.

[105] Nicholls 1958/1959a: Fig. 24.

[106] Kat. no. 9 ve Kat. no. 11 kotyle örnekleri kuşlu kotylelerle aynı form özellikleri gösterirken bezeme şemalarıyla onlardan

ilişkili alanlardan 1980li yıllarda elde edilen MÖ erken 6. yüzyıl tabakları M. Manyas tarafından belgelenmiştir[107]. Bu buluntular A10 yapısının MÖ 6. yüzyılda, A6-7 mekânlarının da MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında kullanıldığına işaret etmektedir.

MÖ 4. yüzyıl yerleşiminde, Alyattes Tepesi olarak anılan ve kentin kuzeybatısında bulunan yükseltiden kentin güneybatısına doğru bir eğim bulunur (Foto. 1)[108]. Aynı eğim Arkaik Dönem yapılarının bulunduğu alanlarda da görülür. Öyle ki, batıdaki E4 yapısından doğudaki C2 yapısına kadar yaklaşık 55,00 metrede 3,70 m, kuzeyde A6 mekânından güneyde C2 yapısına kadar yaklaşık 45,00 metrede 3,50 m kot farkı bulunmaktadır. Yerleşimin bu bölgesinde bulunan en alçak noktada, Athena Caddesi'ni sınırlayan C2 mekânı bulunur (Şek. 1). Mekân tek başına bir yapı olmak için oldukça küçüktür. Kazı raporlarında, planlarda ve hava fotoğraflarında C2 ile bağlantılı duvarlar olduğu görülmekte ancak bunların eski kazı sezonlarında kaldırılmış olması yapıyı bir bütün olarak değerlendirmemize engel olmaktadır[109]. Raporlardan yola çıkarak tespit edilen taban seviyesinde ele geçmiş dalgalı çizgi bezemeli bir oinokhoe ve iki adet bantlı olpenin yanında siyah figürlü bir lekythos yapının MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu doğrulamıştır (Kat. no. 26-29; Lev. 1, 26-29; Lev. 2, b ve h)[110]. C2 yapısının kuzeyinde, MÖ 6. yüzyıl yerleşimleri için ilgi çekici bir örnek olan, doğu-batı doğrultuda 11 m uzunluğunda, oval C1 yapısı bulunmaktadır (Şek. 1). Yapının araziden ne zaman kaldırıldığı bilinmemekle beraber, 1974 yılına ait raporlarda şematik planlarına rastlanmıştır. Plana göre güney duvarının ele geçmediği anlaşılan yapıya ait doğu apsisin 1,00 metrelik kısmı yerinde korunmaktadır. Raporlardan yola çıkarak yapıdan ele geçmiş bir Aiol Oryantalizan stilinde amphora (Kat. no. 22; Lev. 1, 22; Lev. 2, c), bir adet dalgalı çizgi bezemeli hydria (Kat. no. 23; Lev. 1, 23; Lev. 2, a), bir adet Korinth üretimi oinokhoe ve iki adet Oryantalizan stilde bezenmiş oinokhoe (Kat. no. 24-25; Lev. 1, 24-25; Lev. 2, d-e) ile yapının MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreğinde kullanılmış olduğu anlaşılmıştır[111].

ayrılırlar. Metoplar arasında kullanılan zig-zag bezemesi ya da nokta kümeleri bulunan kotyleler Eski Smyrna tabakalarında sıkça karşımıza çıkmaktadır (bk. Akurgal 1950: Lev. IX Res. a). MÖ 7. yüzyılın ilk yarısı içinde değerlendirlen örnekler için bk. Kerschner 1997: Kat. no. 33-70-105; Kerschner 2007: 224. Miller 2019: 66-69; Graeve 1975: Kat. no. 47; Walter 1968: Taf. 41, 236-237; Schattner - Riederer 2007: 161-163; Kerschner 1999: Kat. no. 29-31. Kat. no. 15 ve Kat. no. 16 kulplar arası bezeme alanına yerleştirilmiş çoklu rozet bezemesine sahiptir. Tarihleme için bk. Cook - Dupont 1998: 26-27; Hürmüzlü 2003: 296-301; Güngör 2006: 78-82; Ersoy 1993: 367-373; Ersoy 2004: Fig. 12 Boardman - Hayes 1966: 44-45, 55; Boardman - Hayes 1973: Kat. no. 2031-2036; Utili 1999: 9-10, Kat. no. 15-19. Daha önce Eski Smyrna'dan ele geçen örnekler için bk. Akurgal 1997: Lev. 40a. Lev. 113a; Akurgal 1950: Res. b). Kat. no. 14 numaralı tabak, ağız kenarında kırık meander ve bezeme alanında lotus-tomurcuk dizisi bulundurur. Aytaçlar, ağız kenarında kırık meanderlerin MÖ 7. yüzyılın sonuyla ortaya çıktığını belirtir (Aytaçlar 2005: 71). Benzer buluntular Klazomenai örnekleri içinde MÖ 6. yüzyılın başına tarihlenmiştir (Ersoy 1993: 392, Pl. 39, Rec. 584).

[107] Manyas 1984: Kat. no. 52. 55. 56.

[108] Akurgal 1997: 56.

[109] Akurgal 1997: Lev. 3.

[110] 8218 envanter numaralı lekythos bugün İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında görülmeye başlanan omuzlu lekythoslar yüzyılın içlerine kadar kullanılmışlardır. Haspels, omuzlu lekythosların en erken örneğini Atina 413 nolu lekythos olduğunu aktarır ve onu MÖ 560 yılından biraz önceye tarihler (Haspels 1936: 7). Moore, omuzlu lekythosların ortaya çıkışı için MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğini önerir ve C ressamıyla beraber çağdaşı birkaç ressamın en erken örnekleri bezediklerini aktarır (Moore – Philippides 1986: 44, dipnot 9). Knigge, lekythosları 6 grup altında ele almıştır. Söz konusu örneğin formu Knigge'ye ait, MÖ geç 6. yüzyıla tarihlenen tip II örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Knigge 1976: 34). Cook, Eski Smyrna'dan ele geçen, İonia üretimi olduğu düşünülen siyah figürlü seramikleri ele aldığı yayınında benzer formda bir esere yer vermiştir (Cook 1965: Cat. 30). Geç Arkaik Dönem'e tarihlemiş olduğu eserin Attika üretimi olup olmadığı hakkında yorumda bulunmanın zor olduğunu da aktarmıştır (Cook 1965: 119; Eski Smyrna'dan ele geçen siyah figürlü Attika seramikleri için bk. Boardman 1958/1959; Tuna-Nörling 1995). Eski Smyrna'dan ele geçen MÖ erken 5. yüzyıla tarihlenen benzer formlar için bk. Tuna-Nörling 1995, Kat. no. 201-203. Cook ve Tuna-Nörling tarafından yayınlanan örnekler form açısından olduğu kadar, omuzlarındaki bitkisel bezemelerle de 8218 envanter nolu eserle yakın benzerlikler taşırlar. MÖ 6. yüzyılın son çeyreği ve 5. yüzyılın başında eserleri bulunan Phanyllis sınıfına (Haspels 1936: 63-68) ait eserlerde sıkça kullanılan bitkisel omuz bezemesinin oldukça yakın bir benzeri 8218 envanter numaralı lekythosun omzunda da görülebilir (bk. Haspels 1936: Pl. 19.4a). MÖ 6. yüzyıl sonuna ait benzer formlar için ayrıca bk. Young 1951: Grave 15-16. Bantlı olpeler coğrafyada Arkaik Dönem boyunca karşımıza çıkarlar. MÖ 7. yüzyılın sonundan 6. yüzyıl sonuna kadar görülen olpeler için bk. Hürmüzlü 2003: 340-341, fig. 35 154/1; Boardman 1967: 144-145; Boardman - Hayes 1966: 70-71, pl. 49 850, 848, 852; Güngör 2006: 93-95, Kat. no. 81-29-01; Uzun 2007: 134-140; Alexandrescu 1978: 102-103. Kat. no. 26 oinokhoe küresel gövdeli ve kısa boyunlu bir örnektir. Form itibariyle benzer örnekler Klazomenai'da MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen tabakalarda karşımıza çıkmaktadır (Uzun 2007: 122-124. Tip III), Atina'da MÖ 6. yüzyıl boyunca kullanılmış örnekler için bk. Sparkes - Talcott 1970: 64-65.

[111] Aiol amphorası için benzer üretimler İren tarafından MÖ 6. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir (İren 2003: 75-97). Dalgalı çizgi bezemeli seramikler MÖ 7. yüzyıl ve 6. yüzyıl boyunca çok sayıda merkezde görülmektedir. Eski Smyrna için yakın bir merkez olan Klazomenai örnekleri ve dalgalı çizgi bezemeli seramik gelişimi için bk. Uzun 2007; Uzun 2016. İlgili buluntuya MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir paralel için bk. Kalaitzoglou 2008: Taf. 127, 566.Hyd25. Burada ele geçmiş olan mix teknikle bezenmiş Oryantalizan Dönem'e ait bir oinokhoe (Kat. no. 25) ve bir adet Geç Oryantalizan üslupta oinokhoe (Kat. no. 24) yapının tarihi hakkında bize daha net bilgiler sunmaktadır. Kat. no. 25'e paralel özellikler barındıran örnekler Aytaçlar tarafından MÖ 7. yüzyılın sonu - 6. yüzyılın başına tarihlenmişlerdir (Aytaçlar 2005: 89-157). Kat. no. 24'teki oinokhoe, Aytaçlar tarafından gruplandırılan Geç Oryantalizan stil oinokhoe gruplarının omuzda bezeme yönelimi, boyunda ve gövde altında bezeme alışkanlığından ayrılmaktadır, ancak destekli krater grubu özellikleriyle paralellik göstermektedir (Aytaçlar 2005: 163-167, Lev.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

Mimari örneklerin de artmasıyla MÖ 6. yüzyıl yerleşimi hakkında daha net bilgiler elde edilebilmiştir (Foto. 2). Bu yerleşimle Eski Smyrna'da ilk kez basit planlı yapıların yanında, avlulu/taksim mekânlı yapılar da karşımıza çıkmıştır. Çifte Megaron'un bu yüzyılın başında kullanıldığı bilinmekle beraber[112], H açmasının batısında bulunan H1 ve H2 yapıları, H açmasının doğusunda bulunan A10 yapısı ve Athena Caddesi'nin kuzeyinde bulunan G1 yapısı bu dönemde ortaya çıkmışlardır. A10 ve G1 yapıları avlulu olup H1 ve H2 yapıları taksim mekânlarıyla farklı bir özellik göstermektedirler. Bu gelişmelerin yanında MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında kullanıldığını bildiğimiz C1 eğrisel planlı yapısı istisna oluşturmaktadır. Bu örnek, Klazomenai'da ele geçmiş MÖ geç 6. yüzyıl örnekleriyle birlikte bölgede özel bir yere sahiptir[113]. MÖ 6. yüzyıla tarihlenen eğrisel planlı yapısıyla Eski Smyrna da Klazomenai gibi havzadaki gelişim sürecinin dışında özellikler göstermektedir. Bu yerleşiminde hem H açmasında hem de çevresinde yapıların çoğu zaman ortak duvarlar kullanarak inşa edildiği görülür. Taş döşemeli yol bu dönemde ortadan kalkmış ve üzerinde imar faaliyetleri yürütülmüştür. Doğudaki yol ise kullanılmaya devam edilmektedir. Bugün tam olarak tespit edilemeyen, yapılara ulaşan dar sokaklar da organik bir biçimde gelişmiş olmalıdır. Kümeler halinde inşa edilen yapıların oluşturduğu yapı adaları bu dönemde de sistemli olmaktan uzaktır. Ancak yine kentin ana caddesi olan Athena Caddesi'nden başlayarak kuzeye yönelen arkaik yol, caddelerin sistemli bir biçimde gelişmeye devam ettiği izlenimini vermektedir.

Eski Smyrna'da Erken Demir Çağı'ndan Klasik Dönem'e kadar yapı malzemesi olarak yerel taş olan andezitin kullanıldığı görülür. Yapıların tamamı taş temeller üzerinde yükselmektedir. Temeller bazı yapılarda taban seviyesinden 50-100 cm kadar aşağıya kadar uzanırken, bazı yapılarda derinleşmeyip sadece büyük taş kaideler üzerine oturtulmuşlardır[114]. Daha nadir görülen bir uygulama ise temellerin bir önceki evreye ait yapıların kalıntıları üzerine oturtulmasıdır. Bu tür örneklerde planların da sürekliliği söz konusu olabilir. MÖ 6. yüzyıla tarihlenen G1 yapısında benzer bir durum görülür. Akurgal'a ait MÖ 4. yüzyıl planında[115] B20-30, G20-30 karelerinde bulunan avlulu yapı ile G1 yapısının planlarındaki benzerlik dikkat çekicidir. Ele geçen yapıların tamamı taş temeller ve bu temellerin üzerlerinde subasmanlarla inşa edilmişlerdir. Yapıların birçoğu ise subasman üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiş olmalıdır. Akurgal, C açmasındaki yapılarda kerpiç duvar izlerini doğrulamıştır[116]. Ancak Çifte Megaron örneğinde poligonal taş duvarların 1,50 metrenin üzerinde korunmuş olması bazı yapıların tamamen taştan inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir[117]. Yapıların duvar örgüleri farklı tiplerle karşımıza çıkarlar. En özenli tipi Çifte Megaron'un poligonal duvar işçiliğiyle tanımlanabilir. Andezit taşların yüzeyi özenle düzeltilmiş, duvar örülürken taşların birbiri üzerine oturtuluşu sistemli bir biçimde gerçekleştirilmiştir[118]. Her yapıda aynı işçilik görülmezken çoğu zaman moloz duvarlar tercih edilmiştir. Nadiren sivil yapılarda, tapınağa ait teras duvarlarında ve savunma duvarlarında görülen büyük andezit taşlar kullanılmıştır (Lev. 3)[119].

SONUÇ

Ege Havzası'nda MÖ 8. yüzyılın ortasında başlayan sosyal, ekonomik ve siyasi değişim doğrudan materyal kültüre de etkilerini göstermiştir. Nüfus artışının yarattığı ekonomik büyüme toplumu kent merkezlerinde toplamış, hızlı kentleşme sosyal yaşantıda da yeniliklere sebep olmuş, Erken Demir Çağı'nda tek mekândan oluşan küçük yapılar yerlerini çok odalı yapılara bırakmaya başlamışlardır. Gerek ailelerin büyümesi, gerekse evsel üretim faaliyetleri konut mimarlığında ihtiyaçların artmasına sebep olurken, yapı tekniklerindeki gelişimin neticesinde, önce eskisinden daha işlevsel konutlar, daha sonra da kamusal yapılar kendilerini göstermiştir. MÖ

158-161). Yapıdan ele geçen ve MÖ 630-620 arasına tarihlenen Korinth üretimi oinokhoenin bir kısmı Athena Tapınağı'nda yürütülen çalışmalarda ele geçmiştir (Akurgal 1997: Lev. 102b. Lev. 103a; Anderson 1958/1959: Cat. no.90). Esere ait bir parçanın ise C1 yapısında çalışmaların yürütüldüğü 1974 yılında, MÖ 6. yüzyıla ait bir evden çıktığı belirtilmektedir (Akurgal 1997: 103b). Söz konusu buluntuların dışında mix teknikle bezenmiş farklı Oryantalizan Dönem seramik parçalarının da yapıyla ilişkili çalışmalarda ortaya çıkarıldığı raporlarda yer almaktadır. Böylece yapının en azından MÖ 6. yüzyılın başında kullanılıyor olduğu kabul edilmektedir.

[112] İnşa tarihi her ne olursa olsun, Akurgal yapının MÖ 6. yüzyılda kullanılmış olduğunu aktarmıştır.

[113] Klazomenai örnekleri için bk. Ersoy 2004. Ayrıca Maydos-Kilisetepe'de ele geçmiş olan eğrisel planlı yapılardan MÖ 6. yüzyılın başlarına kadar kullanılan olanları mevcuttur (Aslan – Sazcı 2016: 132-140). Ege Üniversitesinden Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Erdoğan'la gerçekleştirilen sözlü görüşmede, Çeşme Müzesi tarafından 1993 yılında Kalem Burnu'nda gerçekleştirilen çalışmalarda MÖ 6. yüzyıl başlarına kadar kullanılmış olabilecek eğrisel planlı bir yapı ortaya çıkarıldığı bilgisi edinilmiştir. Verdiği bu bilgi için Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Erdoğan'a teşekkürlerimi sunarım. Böylece şu an için bildiğimiz merkez sayısı az olmasına rağmen, bölgede eğrisel planlı yapıların farklı merkezlerde de MÖ 6. yüzyıl boyunca kullanılmış olabileceği ön görülmelidir.

[114] Bu taş kaideler, Akurgal'ın da belirttiği gibi, duvarları iki yanından aşacak kadar büyük boyutlardadırlar. Akurgal bu uygulamanın özellikle MÖ 7. yüzyılda sıkça kullanıldığını belirtmiştir (Akurgal 1997: 36). Ancak gözlemlere göre MÖ 6. yüzyılda da görülmektedir.

[115] Akurgal 1993: Şek. 19.

[116] Akurgal 1997: 38.

[117] Akurgal Çifte Megaron'un duvar kalınlıklarını göz önüne alarak ikinci bir katı taşıyabileceğini önermiştir, Fagerström ve Lang da duvar kalınlıklarını göz önünde bulundurarak çatıyı taşıyabilecek taştan duvarların mümkün olduğunu söylemektedir (Lang 2005: 28; Fagerström 1988: 119). Çalışması tamamlanmış bu alanda tespit edilen duvarların %70'inin 30-50 cm kalınlığında olduğu görülmüştür.

[118] Akurgal 1997: 35.

[119] R1 apsidal yapısı, R2 megaronu ve E3 yapısında izlenebilir.

7. yüzyıla gelindiğinde Eski Smyrna'da çoğu merkezin aksine halen tek odalı, eğrisel ve dörtgen planlı yapılar kullanılmaktaydı. Yüzyılın başında, birbirleri arasında herhangi bir düzene sahip olmayan, yapıların iletişim ağı izlenemeyen yerleşim modeli, yüzyılın ortasında yerini daha düzenli bir yerleşim modeline bırakmış ve kentin doğu kapısından batıya doğrusal olarak ilerleyen Athena Caddesi'ne neredeyse dik açılarla bağlanan sokakların ulaşımı sağlandığı bir kent planı ortaya koyulmuştur. Arkaik Dönem'in sonuna kadar kentin planı ve yapılaşma modeli değişmeyecek, hatta Klasik Dönem'de de benzer bir model karşımıza çıkacaktır. Havzadaki gelişimi takiben MÖ 6. yüzyılın başında Eski Smyrna'da da yapı planlarında belirgin farklılıklar ortaya çıkmış, ilk kez çok odalı ve avlulu/taksim mekânlı yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Ancak bu gelişime rağmen kentte eğrisel planlı yapıların kullanıldığı gözlenmiştir. Oval planlı C1 yapısı, yakın bir merkez olan Klazomenai'da görülen gelişime paralel bir örnek sunmaktadır. Böylece bölgede bulunan bu iki merkezin, Ege Havzası'ndaki gelişimden farklı bir yol izlememiş olduğu ancak kendilerine özgü özellikler de barındırdığı ortadadır. İhtiyaçların arttığı ve hızla genişleyen bu kentlerde, belki de geleneksel diyebileceğimiz bu yapıların az da olsa tercih edilmelerinin sebebi henüz net değildir. MÖ 9. yüzyılın ortasında surlarla çevrili olan Eski Smyrna'da yapı modellerinin gelişim sürecinin neden diğer merkezlere göre daha geç gerçekleştiği de tartışma konusudur. Şüphesiz ki kentte söz konusu savunma duvarının inşa sürecini yönetecek bir irade ve bunu karşılayacak ekonomik güç mevcuttur. Öyleyse sosyal yapının değiştiği ve kentlerin daha refah bir düzeye ulaştığı bu yüzyılda, kentte yapı modeli neden değişmekte gecikmiştir? Yapılan araştırmalar neticesinde kentin ilk savunma duvarı, MÖ 7. yüzyılda Alyattes tarafından tahrip edilen savunma duvarıyla neredeyse aynı aks üzerinde ilerlemektedir. Yani kent MÖ 7. yüzyıl boyunca kalabalıklaşırken, sur içindeki yerleşim alanı kısıtlı kalmış olmalıdır. Kentin küme planlı yapılaşma modeline sahip olmasının sebebi de bu kısıtlı alanı ekonomik kullanmaktır. Kentte ilk kez yapı planlarının değişimi ve nispeten daha geniş alana yayılan yapıların ortaya çıkışı ise Alyattes tahribiyle beraber yüzyılın sonunda görülmektedir. Bu durumda, Alyattes'in kentte yarattığı tahribin yapı adalarındaki mülkiyetleri yeniden düzenleme imkânı sağlamış olması akla yatkındır. Henüz kentte Arkaik Dönem yerleşimi kısmen izlenebildiği için bu gecikmenin varlığı ve sebebi hakkında doyurucu veriler gün yüzüne çıkarılamamıştır. Eski Smyrna, yapı modellerindeki gelişim nispeten gecikmesine rağmen Ege Havzası'nda görülen her yapı tipini barındırmaktadır. Kentte ortaya çıkarılan söz konusu örnekler bölge için yeni veriler sağlarken araştırılması için ardında yeni sorular da bırakmaktadır.

KATALOG

1. (Lev. 1. 1) Kotyle. Ağız çapı: 18 cm. Korunan yükseklik: 11,5 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (kum, mika ve taşcık katkılı). Astar: 5 YR 7/6 reddish yellow. Firnis: 5 YR 3/1 very dark grey. Derin çentikli, içe çekik ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Kulplar arasında bulunan panelde, çentik bitiminden başlayarak gövde altına kadar altışar adetten oluşan dikey çizgiler arasında dikey dalgalı çizgi bezeme bulunur. Bezeme paneli gövde altında çift bantla sınırlandırılmıştır. Gövde altı, ağız kenarına doğru yükselen kulplar ve kâsenin içi tamamen firnislidir.

2. (Lev. 1. 2) Kotyle. Ağız çapı: 18 cm. Korunan yükseklik: 3,7 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (mika ve taşcık katkılı). Astar: 7,5 YR 5/4 brown. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Çentik bitiminden gövde altına doğru uzanan dikey çizgiler arasında dikey dalgalı çizgi bezeme bulunur. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

3. (Lev. 1. 3) Kotyle. Ağız çapı:18 cm. Korunan yükseklik: 3,1 cm. Hamur: 5 YR 7/4 pink (mika ve taşcık katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Dik, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Çentik bitiminden gövde altına uzanan dikey çizgi bezemeye sahiptir. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

4. (Lev. 1. 4) Kotyle. Ağız çapı: 19,6 cm. Korunan yükseklik: 6,6 cm. Hamur: 2,5 YR 7/6 light red (taşcık, kalsit ve mika katkılı). Astar: 5 YR 6/6 reddish yellow. İç Firnis: 2,5 YR 4/6 red. Dış Firnis: 2,5 YR 4/6 red. Hafif içe çekik, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentiğin üzerinde kısmen firnis bant bulunur. Bezeme panelinde metopa ait dikey çizgiler ve hayat ağacı kısmen korunmuştur. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

5. (Lev. 1. 5) Kotyle. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 4,8 cm. Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow (kalsit ve kum katkılı). Astar: 7,5 YR 6/4 light brown. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Dik profilli, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Bezeme panelinde metop ve içi taralı baklava motifi kısmen korunmuştur. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

6. (Lev. 1. 6, Lev. 2. g) Minyatür kotyle. Ağız çapı: 6,4 cm. Korunan yükseklik: 5,5 cm. Hamur: 7,5 YR 8/4 pink (kalsit katkılı). Dış astar: 7,5 YR 8/2 pinkish white ve 7,5 YR 6/3 light brown arasında geçişli. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Dik profilli ağız kenarına sahiptir. Ağız kenarında, altı üç bant ile sınırlandırılmış dikey dalgalı çizgi grupları bulunur. Gövde altında çift bant ile sınırlandırılmış bezeme alanında silüet koşan köpek ve kuş dizisi bulunur. Kaidede ince firnis bant bulunur ve gövdeye doğru ışın dizisi çıkmaktadır. Gövde altından kaideye kadar kısmen yanık izi bulunmaktadır. Kâsenin içi, ağız kenarında bırakılan rezerve bant dışında tamamen firnislidir.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

7. (Lev. 1. 7, Lev. 2. f) Skyphos. Ağız çapı: 15 cm. Korunan yükseklik: 3,4 cm. Hamur: 5 YR 8/4 pink (kalsit katkılı). İç ve dış astar: 5 YR 8/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Dik profilli ağız kenarına sahiptir. Bezeme panelinde, içi taralı baklava motifi bulunan metoplar kısmen korunmuştur. Paneli gövde altında üçer ince bant arasına yerleştirilmiş basit örgü motifi sınırlamaktadır. Kâsenin kulpunun dışı ve kâsenin içi ağız kenarından tondoya doğru kısmen firnislidir.

8. (Lev. 1. 8) Kotyle. Ağız çapı: 14,9 cm. Korunan yükseklik: 2,9 cm. Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow (kalsit ve taşcık katkılı). Astar: 5 YR 6/6 reddish yellow. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Dik, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentiğin üzerinde firnis bant bulunur. Bezeme panelinde üç dikey çizgiyle ayrılmış iki metop kısmen korunmuştur. Metopun birinde gövdesi taralı kuş figürü ve hemen arkasında içi taralı asılı üçgen motifi, diğerinde ise içi taralı baklava motifi bulunur. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

9. (Lev. 1. 9) Kotyle. Ağız çapı: 18,3 cm. Korunan yükseklik: 4,5 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (taşcık, kalsit ve mika katkılı). Astar: 5 YR 6/6 reddish yellow. Firnis: 2,5 YR 4/6 red. Dik profilli, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Kâsenin içinde, ağız kenarında firnis bant bulunur.

10. (Lev. 1. 10) Skyphos. Ağız çapı: 15,4 cm. Korunan yükseklik: 2,7 cm. Hamur: 7,5 YR 8/4 pink. Astar: 7,5 YR 8/3 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik, sığ çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Kulplar arasında üç dikey çizgiyle sınırlandırılmış metoplu panel büyük oranda korunabilmiştir. Orta metopta gövdesi taralı kuş figürü ve arkasında içi taralı asılı ters üçgen, iki yanındaki metoplarda, içleri taralı baklava motifi bulunmaktadır. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

11. (Lev. 1. 11) Kotyle. Ağız çapı: 20,9 cm. Korunan yükseklik: 7,7 cm. Hamur: 5 YR 7/8 reddish yellow (kum katkılı). İç ve dış astar: 7,5 YR 6/4 light brown. Firnis: 5 YR 5/6 yellowish red. Hafif içe çekik profilli, derin çentikli ağız kenarına sahiptir. Çentik tamamen firnislidir. Bezeme panelini dikey çizgilerle bölünmüş metoplar arasında nokta grubu oluşturmaktadır. Paneli altında bulunan firnis bantlar sınırlar. Kâsenin içinde, ağız kenarında firnis bant bulunur.

12. (Lev. 1. 12) Skyphos. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 4,3 cm. Hamur: 7,5 YR 7/4 pink (kalsit katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik ağız kenarına sahiptir. Ağız kenarında ince firnis bant bulunur. Bezeme panelinde dikey metop çizgisi kısmen korunmuştur. Panel gövde altına doğru çift firnis bantla sınırlandırılmıştır. Bantların altında kaideden başlayan ışın dizisinin (?) ucu bulunur. Kulpun dışı ve kâsenin içi tamamen firnislidir.

13. (Lev. 1. 13) Skyphos. Ağız çapı: 13,3 cm. Korunan yükseklik: 3,4 cm. Hamur: 7,5 YR 5/1 strong brown (kalsit ve mika katkılı). Astar: 5 YR 8/3 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik ağız kenarına sahiptir. Ağız kenarında ince firnis bant bulunur. Bezeme panelindeki metoplarda yer alan kuş figürünün taralı gövdesi, arkasında asılı ters üçgen ve içi taralı baklava motifi kısmen korunmuştur. Bezeme panelini altında ince firnis bant sınırlar. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

14. (Lev. 1. 14) Tabak. Ağız çapı: 21 cm. Korunan yükseklik: 2,5 cm. Hamur: 2,5 YR 7/6 light red (taşcık ve mika katkılı). İç ve dış astar: White 7,5 YR 9,5/2 pale yellowish pink ve 2,5 YR 8/4 pink. Firnis: 2,5 YR 4/6 red. Dik profilli ağız kenarında firnis bantlar arasında meander şeridi, gövdede meander şeridine doğru uzanan lotus-palmet dizisi bulunur. Tabağın dışında, ağız kenarından gövde altına doğru dört firnis bant korunmuştur.

15. (Lev. 1. 15) Skyphos. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 3 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (kum ve mika katkılı). Astar: 7,5 YR 6/6 reddish yellow. İç ve dış firnis: 2,5 YR 5/8 red ve 5 YR 3/1 very dark grey. Hafif içe çekik ağız kenarında ince firnis bant bulunur. Bezeme panelinde nokta rozet ve onu sınırlayan firnis bant bulunur. Tamamen firnisli kâsenin içinde dikkatle seçilebilen kırmızı-beyaz-kırmızı ek boya bant izleri mevcuttur.

16. (Lev. 1. 16) Skyphos. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 2,1 cm. Hamur: 5 YR 5/6 yellowish red (kum, mika ve taşcık). Astar: 5 YR 6/6 reddish yellow. İç ve dış firnis: 2,5 YR 4/8 red ve 2,5 YR 5/6 red. Ek boya: White N/9, 10R 4/6 red. Hafif içe çekik ağız kenarında ince firnis bant, bezeme panelinde nokta rozet bulunmaktadır. Tamamen firnisli kâsenin içinde beyaz-kırmızı-beyaz ek boya bant mevcuttur. Kulpun korunan dış yüzü firnislidir.

17. (Lev. 1. 17) Skyphos. Ağız çapı: - Korunan yükseklik: 4,1 cm. Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow (kalsit vetaşcık katkılı). Astar: 7,5 YR 6/6 reddish yellow. İç ve dış firnis: 2,5 YR 4/8 red ve 2,5 YR 5/6 red. Dik profilli ağız kenarında ince firnis bant bulunur. Bezeme panelinde metoplardan biri kısmen korunabilmiştir. Metoptaki kuş figürünün bir kısmı ve ağız kenarına asılı içi boş daire ve önünde içi boş daire motifi korunmuştur. Paneli gövde altında iki firnis bant sınırlamaktadır. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

18. (Lev. 1. 18) Skyphos. Ağız çapı: 12,6 cm. Korunan yükseklik: 4,3 cm. Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow (kalsit ve taşcık katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. İç ve dış firnis: 5 YR 2,5/1 black ve 7,5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik ağız kenarında ince firnis bant bulunur. Kulplar arası bezeme alanında meander motifi (?) bulunur. Kâsenin içi ve kulpun dışı tamamen firnislidir.

19. (Lev. 1. 19) Skyphos. Kaide çapı 4,4 cm. Korunan yükseklik: 3 cm. Hamur: 5 YR 8/4 pink (taşcık ve kalsit

katkılı). İç ve dış astar: 5 YR 8/4 pink. İç ve dış firnis: 5 YR 8/4 pink, 5 YR 2,5/1 black ve 5 YR 2,5/1 black. Ek boya: 10R 3/4 dusk red. Kaideden gövdeye uzanan içi boş ışın demeti. Kâsenin içi tondosu dışında tamamen firnisli olup kırmızı ek boya bant bulunur.

20. (Lev. 1. 20) Skyphos. Ağız çapı: 16,3 cm. Korunan yükseklik: 6,9 cm. Hamur: 2,5 YR 7/4 light reddish brown (kalsit katkılı). Astar: 5 YR 6/6 reddish yellow. İç ve dış firnis: 2,5 YR 2,5/1 reddish black ve 5 YR 2,5/1 black. Ek boya: White N/9, 10 R 4/6 red. Dik profilli ağız kenarına sahiptir. Kulplar arası bezeme alanında meander motifi bulunur. Tamamen firnisli olan kâsenin içinde iki sıra beyaz-kırmızı-beyaz ek boya bantlar bulunur.

21. (Lev. 1. 21) Skyphos. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 5,3 cm. Hamur: 5 YR 6/4 light reddish brown (taşcık katkılı). Astar: 5 YR 6/3 light reddish brown. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Hafif içe çekik ağız kenarı altında meander motifi bulunur. Kâsenin içi tamamen firnislidir.

22. (Lev. 1. 22, Lev. 2. c) Amphora. Ağız çapı: 23 cm. Korunan yükseklik: 13,4 cm. Hamur: 2,5 YR 6/8 light red (taşcık, kalsit ve mika katkılı). Astar: White 2,5 Y 8/1. Firnis: 2.5 Y 2,5/1 black. Boynun ağız kenarına ve gövdeye geçişinde bir kalın bir ince firnis banttan oluşan iki sıra arasında ilmek motifi, omuza geçişte iki ince firnis bant bulunur. Omuzda bulunan bezeme alanında, iki tarafı gövdeye dikey uzanan meander bantlarıyla sınırlandırılmış (?) lotus-palmet bezemesi bulunur. Ağız kenarının iç kısmında, boynun içinde ve omuza geçişinde firnis bant bulunur. Boyunda 4 adet tamir deliği bulunmaktadır.

23. (Lev. 1. 23, Lev. 2. a) Hydria. Ağız çapı: 10,6 cm. Korunan yükseklik: 24,4 cm. Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black ve 2,5 YR5/4 reddish brown arasında geçişli. Dışa çekik, yuvarlatılmış ağız kenarına sahiptir. Ağız kenarı ve boyun-omuz geçişindeki firnis bantlar arasında yavaş dalgalı çizgi bezemesi bulunur. Omuzdan gövdeye geçişte yatay "S" dizisi bulunur. Gövdede, altında ve üstünde iki firnis bant ile sınırlandırılmış kuşak bezemesi bulunur. İki yatay kulp korunabilmiş, dikey kulpa ait sadece izler görülebilmektedir. Kulpların dışı firnislidir.

24. (Lev. 1. 24, Lev. 2. d) Oinokhoe. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 20,5 cm. Hamur: 5 YR 7/4 pink (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: White N/9. Firnis: 5 YR 2,5/1 black. Ek boya: 10 R 4/3 weak red. Gövdede bulunan tek frizde, detayları hem rezerve teknik hem de kazıma çizgilerle verilmiş yaban keçisi bulunur. Keçinin gözleri ve gövdesinde kırmızı ek boya kullanılmıştır. Kürek kemiği ve gövde altında rezerve teknikle, boynuzu ve başının detayları kazıma çizgilerle verilmiştir. Korinth tipi leke rozetlerin bazıları kazıma çizgilerle detaylandırılmıştır. Panelin üzerinde asılı rozet motiflerinde kırmızı ek boya ve kazıma çizgiler kullanılmıştır. Bezeme paneli dışında tamamen firnislidir.

25. (Lev. 1. 25, Lev. 2. e) Oinokhoe. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 9,3 cm. Hamur: 7,5 YR 6/6 reddish yellow (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black ve 5 YR 4/2 dark reddish grey arasında geçişli. Ek boya: 10 R 3/4 dusky red, White Page N 8/ white. Boyunda, boyun-omuz geçişinde bulunan firnisli plastik bantla sınırlandırılmış saç örgüsü motifi. Omuzda kazıma çizgilerle detaylandırılmış sahne bulunur. Ön ayaklarından birini öne uzatmış aslan figürü ve karşısında yaban keçisi figürü bulunur. Omuzda bulunan sahneyi altında ince beyaz-kırmızı-beyaz ek boya bant sınırlamaktadır. Gövdedeki frizde rezerve teknikle detaylandırılmış, başını geriye çevirmiş yaban keçisi bulunur.

26. (Lev. 1. 26, Lev. 2. b) Oinokhoe. Ağız çapı: -. Korunan yükseklik: 17,2 cm. Hamur: 2,5 YR 7/8 light red (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: 2,5 YR 7/6 light red. Firnis: 2,5 YR 5/8 red ve 2,5 YR 4/3 reddish brown arasında geçişli. Ağız kenarı ve boyun tamamen firnislidir. Omuzda dalgalı çizgi bezeme bulunmaktadır. Gövdede ikisi kalın biri ince üç adet firnis bant bulunur. Kulp tamamen firnislidir.

27. (Lev. 1. 27) Olpe. Ağız çapı: 4,3 cm. Kaide çapı: 4 cm. Korunan yükseklik: 13,8 cm. Hamur: 5 YR 7/4 pink (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: 5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 2,5/1 black ve 5 YR 5/4 reddish brown arasında geçişli. Ağız kenarında ince, gövdede iki kalın firnis bant bulunur. Kaidede kalın firnis bant bulunur. Kulpun dışı tamamen firnislidir.

28. (Lev. 1. 28) Olpe. Kaide çapı: 4,5 cm. Korunan yükseklik: 11,2 cm. Hamur: 5 YR 7/4 pink (kalsit, taşcık ve mika katkılı). Astar: 7,5 YR 7/4 pink. Firnis: 5 YR 5/6 yellowish red. Gövdede kalın firnis bant bulunur. Kulp tamamen firnislidir.

29. (Lev. 1. 29, Lev. 2. h) Lekythos. Müze env. no. 8218. Ağız çapı: 3,5 cm. Kaide çapı: 5 cm. Korunan yükseklik: 18,5 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish brown (kum, mika). Astar: 10 YR 6/4 light reddish brown ile 5 YR 6/6 reddish yellow arasında geçişli. Firnis: 10 YR 2/1 black. Ek boya: 5 R 3/2 weak red, White Page 10 YR /2 /9,5 white. Dışa doğru genişleyen ağız kenarı, boyundan itibaren içeriden ve dışarıdan tamamen firnislidir. Boyundan omuza geçişte ince firnis bant bulunmaktadır. Omuzda kulpun bulunduğu alanın dışında, beyaz ek boya ile nokta bezeli zincir motifi üzerinde yükselen dokuz yapraklı palmet dizisi bulunmaktadır. Palmetlerin ilk yaprakları ve son yaprağında kırmızı ek boya kullanılmıştır. Her bir palmet, zincir bezemesinden boyuna doğru yükselen dikey çizgilerle sınırlandırılmıştır. Omuzdaki bezeme alanından gövdeye geçişi ince firnis bant sınırlar. Gövdede iki aslan bir katıra saldırmaktadır. Aslanların gövdeleri, yeleleri ve gözleri kırmızı ek boyayla detaylandırılmıştır. Aslanların başlarında ve gövdelerinde

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

detaylar kazıma çizgilerle verilmiştir. Katırın gözünde, boynu ve gövdesinde bazı detaylar kırmızı ek boya ile verilmiştir. Sahnedeki derinliğe göre önde olan bacaklarda beyaz ek boya kullanılmış ve baş, kulak, adele gibi detaylar kısmen kazıma çizgilerle verilmiştir. Gövdede bulunan ana sahne gövde altında ince firnis bantla sınırlandırılmış ve gövdenin geri kalanı kaideye kadar tamamen firnislidir.

KAYNAKÇA

AKAR–TANRIVER, D. 2017a.
"*Eski Smyrna'nın Keşfi"*, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 42, 67-77.

AKAR–TANRIVER, D. 2017b.
"*Eski Smyrna'da Savaşlar, Silahlar ve Askeri Teçhizatlar"*, **Arkeoloji ve Sanat**, 156, 77-92.

AKURGAL, E. 1945.
"*İzmir ve Dolaylarında Eski Eserler Hakkında Birkaç Not"*, **Arkeoloji Araştırmaları**, 2, 1-40.

AKURGAL, E. 1950.
"*Bayraklı Kazısı Ön Rapor"*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,** VIII/1, 1-97.

AKURGAL, E. 1962.
"*The Early Period and the Golden Age of Ionia"*, **American Journal of Archaeology**, 66/4, 369-379.

AKURGAL, E. 1993.
Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı.

AKURGAL, E. 1996.
"*Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (3000-30)"*, **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, Sey, Y. (ed.), 122-145, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

AKURGAL, E. 1997.
Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

AKURGAL, M. 1998.
"*Bayraklı Kazısı 1996"*, **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı,** Cilt: 1, 755-762, Ankara.

AKURGAL, M. 1999.
"*Bayraklı Kazısı 1997"*, **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 2, 33-48, Ankara.

AKURGAL, E. 2000.
Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

AKURGAL, M. / KERSCHNER, M. / MOMMSEN, H. / NİEMEİER, W.D. 2002.
"Töpferzentren der Ostägäis: Archäometrische und archäologische Untersuchungen zur mykenischen, geometrischen und archaischen Keramik aus Fundorten in Westkleiasien", **Ergänzungshefte zu den Jahresheften des Österreichhischen Archäologischen Institutes**, Heft:3, Wien.

AKURGAL, M. 2006.
"*Alt-Smyrna"*, **Byzas 3. Stadtgrabungen und Stadtforschung im westlichen Kleinasien. Geplantes und Erreichtes**, Radt, W. (ed.), 373-382, İstanbul: Ege Yayınları.

AKURGAL, M. 2012.
"*Bayraklı Höyüğü 2009-2010 Yılı Smyrna Kazısı Çalışmaları"*, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 3,127-146, Ankara.

ALEXANDRESCU, P. 1978
Histria IV La Céramique D'époque Archaïque et Classique (VIIe-IVe s.), Bucureşti: Editura Academiei.

ANDERSON, J. K. 1958/1959.
"*Old Smyrna: The Corinthian Pottery"*, **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 53/54, 138-151.

ASLAN, C. – SAZCI, G. 2016.
"*Across The Hellespont: Maydos (Ancient Madytos), Troy And The North-Eastern Aegean In The Late Eighth To Early Sixth Century BC"*, **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 111, 121-162.

ATİLA, C. 2012.
Metropolis Geometrik Dönem Seramiği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

AULT, A. B. 2007.
"Oikos and Oikonomia: Greek houses, households and the domestic economy", **Buildings Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond (17-21 April 2001)**, Westgate, R. C, Fisher, N. R. E, Whitley, A. J. M. (eds.), British School at Athens Studies, 15, 259-265.

AYTAÇLAR, N. 2005.
Klazomenai Orientalizan Seramiği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

BİLGİN, M. / DERİN, B. 2013.
"Nif (Olympos) Dağı Karamattepe Yerleşmesi'nde Bulunan Kuşlu Kotyle ve Skyphoslarla İlgili İlk Değerlendirmeler", **K. Levent Zoroğlu'na Armağan**, Tekocak, M. (ed.), 97-114, İstanbul: AKMED.

BAYNE, N. 2000.
"*The Grey Wares of North-West Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and Early Iron Age and their Relation to the Early Greek Settlements"*, **Asia Minor Studien**, 37.

BOARDMAN, J. 1958/1959.
"Old Smyrna: The Attic Pottery", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 53/54, 151-181.

BOARDMAN, J. – HAYES, J. (1966).
"Excavations at Tocra 1963-1965: The Archaic Deposits I", **The British School at Athens**, Supp. Vol. 4.

BOARDMAN, J. 1967.
"Excavations in Chios 1952-1955: Greek Emporio", **The British School at Athens**, Supp. Vol. 6.

BOARDMAN, J. / HAYES, J. 1973.
"Excavations at Tocra 1963-1965: The Archaic Deposits II and Later Deposits", **The British School at Athens**, Supp. Vol. 10.

BUSOLT, G. 1895.
Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaironeia Band II, Gotha.

CEVİZOĞLU, H. 2019.
"Eski Smyrna Demir Çağı Savunma Duvarları", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, Göncü, H, Ersoy, A, Akar-Tanrıver, D. S. (eds.), 27-38, İstanbul: Ege Yayınları.

COOK, J. M. 1952.
"Archaeology in Greece", **The Journal of Hellenic Studies**, 72, 92-112.

COOK, J. M. 1958/1959.
"Old Smyrna, 1948-1951", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 53/54, 1-34.

COOK, J. M. 1962.
The Greeks in Ionia and the East, Great Britain: Frederick A. Praeger.

COOK, J. M. 1965.
"Ionic Black Figure and Other Sixth-Century Figured Wares", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 60, 114-142.

COOK, J. M. 1985.
"On the Date of Alyattes' Sack of Smyrna", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 80, 25-28.

COOK, J. M. / PYLE, D. M. / NICHOLLS, R. V. 1998.
"Old Smyrna Excavations: The Temples of Athena", **The British School at Athens**, Supp. Vol. 30.

COOK, R. M. – DUPONT, P. 1998.
East Greek Pottery, London: Routledge.

COOK, J. M. 2006.
"The Eastern Greeks", **The Cambridge Ancient History Volume III The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C.**, Boardman, J. Hammond, N.G.L. (eds.), 196-221, Cambridge: Cambridge University Press.

COLDSTREAM, J. N. 2005.
Geometric Greece 900-700 BC, London-New York: Routledge.

COLDSTREAM, J. N. 2009.
Greek Geometric Pottery: A survey of ten local styles and their chronology, Exeter: Bristol Phoenix Press.

COUCOUZELİ, A. 2007.
"From megaron to oikos at Zagora", **Buildings Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond (17-21 April 2001)**, Westgate, R. C., Fisher, N. R. E., Whitley, A. J. M. (eds.), British School at Athens Studies, 15, 169-181.

DRERUP, H. 1968.
"Prostas und Pastashaus: Zur Typologie des Griechischen Hauses", **Marburger Wickelmann-Programm**, 6-17.

DRERUP, H. 1969.
"Griechische Baukunst in Geometrischer Zeit", **Archaeologia Homerica Band II**, Göttingen.

ERDEM, Ü. A. / TANRIVER, C. 2016.
"2015 Yılı Bayraklı Höyük Kazıları: Tunç Çağı Çalışmalarına Dair Ön Rapor", **Arkeoloji Dergisi**, XXI, 1-9.

ERDEM, Ü. A. 2017.
"İzmir Bayraklı Höyüğü 2015 Yılı Tunç Çağ Çalışmaları", **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 2, 417-426, Ankara.

ERDEM, A. / GÜRGEN, K. / ONGAR, B. 2019.
"Bayraklı Höyüğü Erken Tunç Çağı Tabakalarına Dair İlk Bakış", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, Göncü, H, Ersoy, A, Akar-Tanrıver, D. S. (eds.), 39-47, İstanbul: Ege Yayınları.

ERSOY, Y. E. 1993.
Clazomenae: The Archaic Settlement (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Bryn Mawr College**, Philadelphia.

ERSOY, Y. E. 2004.
"Klazomenai: 900-500 BC. History and Settlement Evidence", **Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera**, Moustaka, A, Skarlatidou, E, Tzannes, M.C, Ersoy, Y.E. (eds.), 43-76, Thessaloniki.

DOI: 10.22520/tubaar.2021.28.010

ERTÜZÜN, B. 2017.
Eski Smynra (Bayraklı) Arkaik Dönem Sivil Mimarisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ERTÜZÜN, B. / AKAR-TANRIVER, D. S. 2017.
"Eski Smyrna (Bayraklı) Eğrisel Planlı Yapıları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10\52, 518-523.

ERTÜZÜN, B. 2019.
"Eski Smyrna Arkaik Dönem Sivil Mimarisinin Ege Dünyasındaki Yeri", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları** III, Göncü, H, Ersoy, A, Akar-Tanrıver, D. S. (eds.), 49-58, İstanbul: Ege Yayınları.

ETIENNE, R. 2007.
"Introduction: can one speak of the seventh century BC?", **Interpreting the Seventh Century BC Tradition and Innovation**, Charalambidou, X, Morgan, C. (eds.), 9-14, Oxford: Archaeopress.

FAGERSTRÖM, K. 1988.
Greek Iron Age Architecture, Göteborg: Paul Aströms Förlag.

GRAEVE, V. 1975.
"Milet Vorläufiger Bericht über die Grabung im Südschnitt an der hellenistischen Stadtmauer 1966", **Istanbuler Mitteilungen**, 25, 35-59.

GRAEVE, V. 1990.
"Milet 1989 Vorbericht über die Arbeiten des Jahres 1989 und einer 1988 auf dem Kalabaktepe durchgeführten Sondierung", **Istanbuler Mitteilungen**, 40, 37-50.

GÜNGÖR, Ü. 2006.
"Klazomenai Yıldıztepe Nekropolisi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

GRAHAM, A. J. 2006.
"The colonial expansion of Greece", **The Cambridge Ancient History Volume III The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C.**, Boardman, J. Hammond, N.G.L. (eds.), 83-162, Cambridge: Cambridge University Press.

GOUNARIS, A. P. 2007.
"Curvilinear Versus Rectangular? A Contribution to the interpretation of the evolution in architectural forms in Greece during the Protogeometric – Geometric – Archaic periods based on a study of the constructions at Oropos", **Oropos and Euboea in the Early Iron Age Acts of an International Round Table Unıversity of Thessaly June 18-20**, Ainian, A. M. (ed.). 77-122, Volos.

HASPELS, C. H. E. 1936.
Attic Black-Figured Lekythoi, Paris: Editions de Boccard.

HEILMEYER, W. D. 1982.
Frühgriechische Kunst. Berlin: Gebr. Mann Verlag.

HERODOTOS
Herodotus I (Books I-II), Goold, G.P., Çev. Godley A. D. (eds.), The LOEB Classical Library, London, 1975.

HOEPFNER, W. 1996.
"Klasik Dönem'de Konut ve Toplum", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve** Yerleşme, Sey, Y. (ed.), 155-164, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

HÜRMÜZLÜ, B. 2003.
"Klazomenai-Akpınar Nekropolisi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

İREN, K. 2003.
Aiolische orientalisierende Keramik, İstanbul: Ege Yayınları.

İREN, K. / ÜNLÜ, A. 2012.
"Burning in Geometric Teos", **Stephanephoros de l'economie Antique a l'asie Mineure**, Konuk, K. (ed.), 309-334, Bordeaux.

KALAITZOGLOU, G. 2008.
Assesos Ein geschlossener Befund südionischer Keramik aus dem Heiligtum der Athena Assesis. Milesische Forschungen Band 6, Mainz: Verlag Phillip von Zabern.

KALETSCH, H. 1958.
"Zur Lydischen Chronologie", **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 7/1, 1-47.

KINCH, K. F. 1914.
Fouilles de Vroulia, Berlin: Georg Reimer Libraire-Editeur et Imprimeur.

KERSCHNER, M. 1997.
"Ein stratifizierter Opferkomplex des 7. Jh.s v. Chr. aus dem Artemision von Ephesos", **Jahresheften des Österreichisches Arch**äologisches Institut**es in Wien**, 66, 85-226.

KERSCHNER, M. 1999.
"Das Artemisheiligtum auf der Ostterrasse des Kalabaktepe in Milet: Stratigraphie und Keramikfunde der Sondagen des Jahres 1995", **Archaologischer Anzeiger**, 7-51.

KERSCHNER, M. 2007.
"Das Keramikbild von Ephesos im 7. und 6. Hh. v. Chr.", **Frühes Ionien Eine Bestandsaufnahme (Panionion-Symposion Güzelçamlı 24 September-1 Oktober 1999). Milesische Forschungen Band 5**, Cobet, J, Graeve, V, Niemeier, W.D, Zimmermann, K. (eds.), 221-246, Mainz: Verlag Phillip von Zabern.

KERSCHNER, M. / KOWALLECK, I. / STESKAL, M. (2008).
"*Archäologische Forschungen zur Siedlungsgeschichte von Ephesos in Geometrischer, Archaischer und Klassischer Zeit: Grabungsbefunde und Keramikfunde aus dem Bereich von Koressos"*, **Ergänzungshefte zu den Jahresheften des Österreichhischen Archäologischen Institutes**, Heft 9, Wien.

KNIGGE, U. 1976.
Kerameikos Ergebnisse der Ausgrabungen, Band IX, Berlin: Walter de Gruyter.

LANG, F. 1996.
Archaische Siedlungen in Griechenland: Struktur und Entwicklung, Berlin: Akademie Verlag.

LANG, F. 1998.
"The Greek polis and city: its origins, conceptual definition and development", **O Arqueologo Português**, 16, 123-156.

LANG, F. 2002.
"Housing and settlement in Archaic Greece", **Pallas 58, Habıtat Et Urbanısme: Dans Le Monde Grec De La Fın Despalaıs Mycénıens À La Prıse De Mılet (494 Av. J.-C.) Table ronde Internationaleorganisée à Toulouse les 9-10 mars 2001 par le Graco (Groupe de Recherche sur l'AntiquitéClassique et Orientale)**, 13-32.

LANG, F. 2005.
"Structural Change in Archaic Greek Housing", **Ancient Greek Houses and Households**, Ault, B, Nevett, L. (eds.), 12-35, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LANG, F. 2007.
"House – community – settlement: the new concept of living in Archaic Greece", **Buildings Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond (17-21 April 2001)**, Westgate, R. C, Fisher, N. R. E, Whitley, A. J. M. (eds.), British School at Athens Studies, 15, 183-193.

LANGLOTZ, E. 1975.
Studien zur nord-ost-griechischen Kunst, Mainz: Verlag Phillip von Zabern.

LEMOS, S. I. 2002.
The Protogeometric Aegean, Oxford: Oxford University Press.

MANYAS, M. 1984.
"Oryantalizan Stil Tabakları" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Ankara Üniversitesi**, Ankara.

MALLWITZ, A. 1981.
"Kritisches zur Architektur Griechenlands im 8. und 7. Jahrhundert", **Archaologischer Anzeiger**, 599-642.

MAZARAKIS / AINIAN, A. (1997).
From Rulers' Dwellings to Temples: Architecture, Religion and Society in Early Iron Age Greece (1100-700 B.C.), Jonsered: Paul Aströms Förlag.

MAZARAKIS / AINIAN, A. 2001.
"From Huts to Houses in Early Iron Age Greece", **From Huts to Houses. Transformations of Ancient Societies**, Brandt, J. R, Karlsson, L. (eds.), 139-161.

MAZARAKIS / AINIAN, A. 2007.
"Architecture and social structure in Early Iron Age Greece", **Buildings Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond (17-21 April 2001)**, Westgate, R. C, Fisher, N. R. E, Whitley, A. J. M. (eds.), British School at Athens Studies, 15, 157-168.

MAZARAKIS / AINIAN, A. 2017.
"Conservatism versus innovation: architectural forms in early Archaic Greece", **Interpreting the Seventh Century BC Tradition and Innovation**, Charalambidou X, Morgan, C. (eds.), 173-185, Oxford: Archaeopress.

MILLER, A. C. J. 2019.
Archaische Siedlungsbefunde in Ephesos, Österreichhischen Archäologischen Institut, Band XIII/3.

MILTNER, H. / MILTNER, F. 1932.
"Bericht über eine Voruntersuchung in Alt-Smyrna", **Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes**, XXVII, 127-189.

MOORE, M. B. / PHILIPPIDES, Z. P. 1986.
Attic Blac- Figured Pottery. The Athenian Agora, Vol. XXIII, New Jersey.

MORGAN, C. 2009.
"The Early Iron Age", **A Companion to Archaic Greece**, Raaflaub, K.A, Wees, H. (eds), 43-63, United Kingdom: Wiley-Balckwell.

MORRIS, I. 2007.
"Early Iron Age Greece", **The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World**, Scheidel, W., Morris, I., Saller, P. R. (eds.), 211-241, Cambridge: Cambridge University Press.

MORRIS, I. 2009.
"The Eighth-century Revolution", **A Companion to Archaic Greece**, Raaflaub, K.A, Wees, H. (eds.), 64-80, United Kingdom: Wiley-Balckwell.

MURRAY, O. 1983.
Early Greece, California: Standford University Press.

NEVETT, L. 2010.
Domestic Space in Classical Antiquity, Cambridge: Cambridge University Press.

NICHOLLS, R. V. 1958/1959a.
"Old Smyrna: The Iron Age Fortifications and Associated Remains on the City Perimeter", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 53, 35-137.

NICHOLLS, R. V. 1958/1959b.
"Site-Plan of Old Smyrna", **The Annual of the British School at Athens**, Vol. 53.

OSBORNE, R. 2009.
Greece in the Making 1200-479 BC, London-New York: Routledge.

ÖZGÜNEL, C. 1978.
"Spätgeometrische Keramik In Bayrakli (Alt-Smyrna)", **Les Ceramiques de la Grece de L'est et Leur Diffusion en Occident. Naples**, 17-26.

ÖZGÜNEL, C. 2003.
"Geometrische Keramik von Alt-Smyrna aus der Akurgal-Grabung", **Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasiens in geometrischer und archaischer Zeit**, Rückert, B, Kolb, F. (eds.), 69-89, Bonn.

ÖZKAN, T. 1999.
İzmir Arkeoloji Müzesi Seramik Kataloğu, İzmir.

PAYNE, H. 1931.
Necrocorinthia: A Study of Corinthian Art in the Archaic Period, Oxford: Oxford University Press.

SCHATTNER, T. / RIEDERER, J. 2007.
Didyma Drittel Teil Band IV: Die Fundekeramik vom 8. bis zum 4. Jahrhundert v. Chr, Mainz: Verlag Phillip von Zabern.

SNODGRASS, A. M. 1971.
The Dark Age of Greece, Edinburg: University Press.

SNODGRASS, A. M. 1981.
Archaic Greece The Age of Experiment, California: University of California Press.

STRABON
The Geography of Strabo VI, Page, T.E, Capps, E, Rouse, W.H.D, Post, L.A, Warmington, E.H. Çev. Jones, H.L. (eds.), The LOEB Classical Library, London, 1960.

STILLWELL, A. N. / BENSON, J. L. 1984.
The Potters' Quarter: The Pottery, Corinth Band XV, Athens.

SPARKES, B. A. / TALCOTT, L. 1970.
Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C., The Athenian Agora XII. New Jersey.

TANRIVER, C. / AKAT-ÖZENİR, S. / AKAR-TANRIVER, D. S. / ERDEM-OTMAN, A. Ü. / ERDOĞAN, A. 2017.
"Eski Smyrna (Bayraklı Örenyeri/Tepekule) Kazısı 2014-2015", **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 3, 95-114, Ankara.

TUNA / NORLING, Y. 1995.
Die attisch-schwarzfigurige Keramik und der attische Keramikexport nach Kleinasien, Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.

UTILI, F. 1999.
"Die archaische Nekropole von Assos", **Asia Minor Studien**, 31.

UZUN, K. 2007.
Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

UZUN, K. 2016.
"Klazomenai Dalgalı Çizgili Seramiği: M.Ö. 650-550", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 38, 97-124.

WALTER, H. 1968.
Samos V. Frühe samische Gefässe: Chronologie und Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe, Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

WEINBERG, S. S. 1943.
The Geometric and Orientalizing Pottery, Corinth Band VII, Athens.

WESTGATE, R. 2007.
"The House and the Ideology of Citizenship", **World Archaeology**, 39/2, 229-245.

WESTGATE, R. 2015.
"Space and Social Complexity in Greece from the Early Iron Age to the Classical Period", **Hesperia**, 84/1, 47-95.

WHITLEY, J. 2001.
The Archaeology of Ancient Greece, Cambridge: Cambridge University Press.

YOUNG, S. R. 1951.
"Sepulturae Intra Urbem", **Hesperia**, 20/2, 67-134.